

חוברת

דף השבוע

מסכת נדרים חוברת טו

דף ס'

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

ויש בה חמשה חלקים:

- א **עזר ללימוד הר"ן** - להדגיש החלק שבדברי הר"ן שהם פירוש על הגמ'.
- ב **קושיות פשוטות** - ליישב קושיות פשוטות אשר יתקשה בהם הלומד.
- ג **עומק הדף** - להעמיק קצת בגמ' ובפירוש הר"ן על פי גדולי המפרשים.
- ד **הלכות הדף** - נידונים חשובים בהלכה היוצאים מלימוד הגמ'.
- ה **סוגיית הדף** - בכל דף נערכה סוגיא שלימה אחת עם העתקת מראי מקומות.

יג א מיי פ"י מהל' נדרים
הל' ג סמג לאוין רמב
טוש"ע יו"ד ס' רכ סע' ד:
יד ב מיי' שס הל"ב
טוש"ע שס סעי' א:

ליקומי רש"י

בְּאִיּוֹ בְּנֵה בְמֶה, עַיִן
לַעֲלֹ נָט ע"א, אֵלֶּה מִדֵּה
עֵינֶה לְמִשְׁמַע מִינִיה.
דּוּדֵי מִתְחִינִן לֹא כֹלֶה
דּוּקָא אֵלֶּה חֵלֶּה מִינִי
דּוּקָא אִו רִישָׁא אִו סִיפָא
וּמִנָּה אֲדִיךְ אִטּוּ הִיטָל וְלֹא
יִדְעִין הִי מִינִי דּוּקָא
דְּגַמֵּר מִינִי [שְׁבַח קָא].

הגהות וציורים

[illegible]

תוספות

[illegible]

יום אחד. דאז שרית ליה לבשתחשך בלל שאלה אחי למיטעי נמי
ביום אחד שיהא מותר לבשתחשך בלל משמע ליה דאיכא מידי בין
יום אחד להיום: היום ביום אחד מרחץ. דאז שרית ליה כי אמר
היום לבשתחשך בלל שאלה אחי למיטעי נמי אפילו באומר יום אחד.

אבל יום אחד זהים לא מיתקף דהא
כי אמר יום אחד עמד תאסורו עמה
לעמא הילכך לא מיתקף ליה למשרי
כי אמר היום קודם תשתק: ויבחר
לבוש שבו עשו חצותי יחד ללא
הוי אלא מפרסא ועד פניו ואפי' הכי
לכשתתקף שריא ליה בלא שאלה ולא
גורין משום יום אחד היינו משום
שהדבר ידוע עדיין תענית כן
הוא ואסורו בשאר דגרים שכבר
קבעו לו חכמים ומן הילכך אפילו
משעריא ליה לכשתתקף לא אחי לאתלופי
בגודר יום אחד דערי תענית וגדריס
לתוקן לא ולא אחי לאתלופי. וזהו ג'ל:
ורחמי לרש"ט ז"ל כן מה שאל:
נראה לעיני שהו ז"ל כבד דהיינו
טעמא דגורין זהים משום שמקל
אותו יום הותר לו מתחלה כאומר
יוס אחד וכיון דממיר להדיי אחי
לאתלופי אל תענית דמתקף מתחלה
היום לא דמי ליום אחד דממיר אחר
להכי שריא הכא לכשתתקף לפי
שנאמרתי תחלה היום אלץ ציט
אזדן שלא חל אסורו מתחלהו אינו
באדם שאלה מותר לכשתתקף. והאי
פירושה לא קני לי דהא באומר

היום שהצריכוהו לבשתחשך שאלה מי לא עסקינן דקאי בשעת הגדר¹
 קורס שגלה עמוד השחר שנאמר ממחלתו כחשית יחיד. אלף ודאי
 כדכדאמרן. ומהאי עממא נמי המקבל עליו להשטענוט יום אחד בשבת
 וכן מחייבין אותו שיתענה כ"ד שעות דדליא דשמיטתא דאמרו חכמים
 תמנוין דהיינו מוקדם שיעלה עמוד השחר עד שעתה **בבא אורא**
ששעתייהו דרב ירמיה בר אבא רבי נתן. כלומר דמאי דמזכרין
 ליה שאלה להם דאומר היום לאו משום גזירה בלחוד דקפידא לן
 דלגא שבת כולי האי לאתלופי דמשום גזירה בלחוד ותמיר ביה ומיהו
 דין דבי נדר לאו שפיר עבד דנדר נתן נהי דלא לאו הדין למגור
 ככלל לא דמחמירין עליה לאתלופי דלא הכי בכללו דהיינו נמי לא
 מנטי ומנייהו נימא הכי מיהו כל היבא דשיין למגור כלל מחמירין עליה
 וקוקטין ליה הילכך אם היה נדר מזהו כגון ללמוד ולקיים מזהו
 דבפרק ארבעה נדרים (נעיל כג) נשייטתא דשמיא: **ישבת זו אסור** **בב**
יומאי דרשבתא קאמר. משום דכיון שימי החול קרוי יומי² שבת נמי
 יומאי דגרסי מזה דמימין יומי דמקמי שבתא קאמר קושטעמ לן ויסיני
 בצמוד³ ביום השבת עסקינן: **כי איצטריך** **בחדש חסר**. שהשבת שנת
 וטעוין בחדש חסר שנת שני יומי ראש חודש ויום ראשון הוי למלכות
 וראש חודש למלכות דהש שעבר עושין אותו וסד"א ליחבר ביה: קמ"י
 כיון דריש ירחא קרוי ליה מותר על דגנדרים הלך אחר ראשון בני ארץ
 וכוונת ביום ההש פלוגי ואין כוונת על שם חדש שעבר אלא עשה כן
 נגעה שאין יום ראשון של חדש שני נקרא על שם החדש שעבר בלשון
 שלשית ואם יבחוז יום שני יפסל משום מוקדם דכיון דלענין נדרים אמר
 דהוא לקמן בסוף פרקין [ג:] למכוין שטרות נגדרים וכן דין דשני
 ביום. התוספות דנציגין דרין לחדש ביום שלשית דהש חשיר
 דהיום. ללשון לבשתחשך לא כיום אחד דליחבר מעת לעת: **אסור**
 ההנהה איצטריך דסקלא דעתך דאמינא דלא ליחבר אלף בשנים עשר

[illegible]

אִי הָבִי לַעֲגוּר יוֹם אֶחָד. לְהִיכִי אֶסּוּר עַד שֶׁתִּשְׁתַּחֲשֹׁן לְמַחַר מִשּׁוּם הַיּוֹם
 דְּלִי אִמְרַת עַד זֶמֶן לַעֲת אֶסּוּר וְחוּ לֹא אֲחוּ לְנִישְׁתִּי נִמִּי כִי עֲמַד
 בְּשִׁחִית וְאִמֵּר הַיּוֹם אֲחִי לְנִישְׁתִּי בְּחַיִּי הַיּוֹם וְהוּא אֶסּוּר עַד שֶׁתִּשְׁתַּחֲשֹׁן:
 אֲמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף הַיּוֹם כְּיוֹם אֶחָד מִיחֻלָּה. דְּלִי שְׁמִית הַיּוֹם לְנִשְׁתַּחֲשֹׁן

ימים א' משום היום א"ל
 יום אחד בהיום לא
 מ' לי מרימר הכי אמר
 [טפ] כמאן אזלא (ג)
 בר אבא כריי נתן
 כל תנודר כאילו בנה
 במקור^ד עליה: שבת ו'
 פשיטא מזה דתימא
 י"ל: חדש זה אסור בכל
 פשיטא כי אינמריכא
 מא ראש חדש לשעבר
 קר^ד אינשי ריש ירחא:
 השנה כולה: איבעיא
 ני טועם יום מאי דיניה
 ת"ש ממתניתין קונם
 אין אסור אלא עד
 אחד דמי איכא סיפא
 יום ליום הא יום כהיום
 זא לשמעי מנה אמר
 (ג) שאני טועם השנה
 בה ובעיבורה היכי דמי
 אילימא

לעת קאמער הייליך נאכטחשן צרײַך שאלע לחסם מאל כײַ אמר שבת
 וכולה ממתינך לדינא לאוקומי נבו שאלע דודאי לא משמע טפי אין
 צרײַך שאלע: וויי דשבתא קאמיר. ימים דשבע ולא דשבת עצמו:
 פשיטא. דיום ראש חדש נמי אסור שטרי ווי אסור חדש נגזר
 לתלם וזו הכנסת: בא איצבוריך. למתי ממתינך לתלם שבת חדש
 שהוא שני ימים ראש חדש ויום ראשון של ראש חדש ממלים לתלם מלא
 (י) זה שעבר וזה הכנסת חסר הוא והוא נדר ביום ראשון של ר"ח:
 "חדש שבעה הוי" ולא לתקן ביום קב"ה. (י) אפילו הכי כיון דקור
 ליה ירש ירחא אסור ביה נמי: דיניה בחיוב. כאלו אמר היום
 לחוד ומוחר נאמחשך: או ביום אחד. ואסור מעת לעת:
 לחוד

אילו תריך שאלה. ומאי דמדמה רבי נתן נודר לצורה כמה פירשו
 על השבת והשבת **שְׁעֵבֶר** פשוטא. לשנת לוי כלשעבר: מדר דתימא.
 לא שלחם לבדם נמחקין ולא לאסור על עממו יין בשבת קצממתי.
 אף מיהו הן נסאף ליכא לפרושה כלל לפירוש שני שפירשתי במשמתי.
 הן אחר חדש של דדרי הוי חסר ואסן כן חדש ענדר צו הוי ליה מלא
 חדש שעבר: **מדר דתימא ראש חדש שְׁעֵבֶר**. שהרי יום ראשון של
 חא קרו ליה אינשי יריש ירחא. ומש"ה טע"פ שהוא מכלל חדש ראשון
 ס: **ומבואר** ששעינן דבשטרות נמי כשהוא כותב ביום ההדא הראשון
 השטר מוקדם ופסול בשטר כשהוא השני ואחריו קודם לכן
 בני אדם. וזוים ההדא השני כותב ביום שני לחדש פלוגי ומתרתו יום
 י' ליום ראשון לחדש חסר יריש ירחא קרו ליה הכי נמי דיינין בשטרות
 ודמות ומיינין בשלש בני אדם הן בכל מקום. מיהו כתב הרשב"א ז"ל
 הוא ראש חדש מנתקשן כדי להמסיר: **איבעיא** להו בי דייני
 רב דה ובעיניהם. נבאה לן דרשאה דמחקר מעשרה לגזור מתחלת
 חודש כרוב שנים קא משמע לן דמחקר בשלש עשרה גזיר גזיר ברי"ה
 שנט

[illegible][illegible]

הנהגות הב"ח

(6) בני מל' אבי' ש'
 נ' למור' [א] ש'
 משמ' ור' יוסף מנחם
 אול' אר' חמשה' ד'
 דמ' (2) ש' שני'
 טו' [א] ד' ק' ג'
 (7) ר' ש' ד' ח' א'
 ד' מ' מ' ק' א' ח'
 אול' אד' א' א'
 לשמ' ור' ומוש' א'
 טעמ' ור' ל' ק' מ'
 ל' ח' ד' א' ל' ל'
 ל' מ' ב' ד' מ' מ'
 ו' ל' ל' מ' ח' א'
 ד' מ' ד' א' א'
 ג' (8) ד' ח' מ' נ'
 י' ד' א' א'
 ש' א'
 ו' מ' מ' ח' ד' א'
 א' מ' ל' ח' ד' א'
 א' ל' ח' (1) ד' א'
 ו' ל' ח' מ' מ'
 ש' ב' ח' ו' א'
 מ' (2) ד' א' מ' י'

גליון הש"ס

גמ' אלא מדה לייבא
למשמע מינה. עין
נ"מ דף לד ע"א חד"ה
אלא מהיחא ונ"ע:

פירוש הרא"ש

לַיְלֹתָיו בְּיוֹם אֶחָד
 שָׁחַתְתָּ אֶת־לִבְּךָ לְמַעַבְדֶּךָ
 שֶׁחָתַתְתָּ אֶת־לִבְּךָ לְמַעַבְדֶּךָ
 שֶׁמָּה אֵין לְהַרְוֵה קִרְס
 שֶׁחָתַתְתָּ: וְכִי־יִשְׁתַּחֲוֶה
 אֶחָד בְּיוֹם אֶחָד וְיִשְׁתַּחֲוֶה
 בְּיוֹם אֶחָד לֵב־דָּעַת
 הוּא: אֲלֵיךָ בְּחִירָה...
 שֶׁנֶּחֱמַד לְעֵצָה לְהַרְוֵה קִרְס
 שֶׁחָתַתְתָּ כִּי מִזֹּת מֵשֶׁה
 שֶׁחָתַתְתָּ אֶת־לִבְּךָ לְמַעַבְדֶּךָ
 וְעַל כֵּן יִשְׁתַּחֲוֶה יְרֵמְיָהוּ
 בְּיוֹם אֶחָד בְּיוֹם אֶחָד
 וְיִשְׁתַּחֲוֶה לְעֵצָה לְהַרְוֵה קִרְס
 שֶׁחָתַתְתָּ: וְכִי־יִשְׁתַּחֲוֶה
 אֶחָד בְּיוֹם אֶחָד וְיִשְׁתַּחֲוֶה
 בְּיוֹם אֶחָד לֵב־דָּעַת
 הוּא: אֲלֵיךָ בְּחִירָה...
 שֶׁנֶּחֱמַד לְעֵצָה לְהַרְוֵה קִרְס
 שֶׁחָתַתְתָּ כִּי מִזֹּת מֵשֶׁה
 שֶׁחָתַתְתָּ אֶת־לִבְּךָ לְמַעַבְדֶּךָ
 וְעַל כֵּן יִשְׁתַּחֲוֶה יְרֵמְיָהוּ
 בְּיוֹם אֶחָד בְּיוֹם אֶחָד
 וְיִשְׁתַּחֲוֶה לְעֵצָה לְהַרְוֵה קִרְס
 שֶׁחָתַתְתָּ: וְכִי־יִשְׁתַּחֲוֶה
 אֶחָד בְּיוֹם אֶחָד וְיִשְׁתַּחֲוֶה
 בְּיוֹם אֶחָד לֵב־דָּעַת
 הוּא: אֲלֵיךָ בְּחִירָה...

סיכום על החלקים שבר"ן שהם פלפול ולא פירוש:

דף נח.

ד"ה ודחי ליה דלמא הא נמי

הר"ן הקשה, מה היא ס"ד הגמ' להביא ראיה מבצל ששית שנטעו בשביעית, הא פשיטא שיש לדחות 'לחומרא שאני', כמו שכבר דחה הגמ' לעיל (נז:), עיי"ש מה שתירץ הר"ן.

דף נט.

ד"ה מתיב רמי בר חמא

הר"ן הקשה, למה לא מקשה רמי בר חמא מברייטא דלעיל בסמוך גבי ליטרא מעשר טבל, דמבואר גם כן דהיכא שאין איסורן ע"י קרקע ליכא ביטול, עיי"ש מה שתירץ הר"ן.

ד"ה והרי תרומה

הר"ן הקשה, למה לא מקשה הגמ' על הא דהתיר ר' ינאי בצל של תרומה שנתגדל משום שגידולין מבטלין העיקר, הא תרומה הוא דבר שיש לו מתירין דלא בטל, עיי"ש מה שתירץ הר"ן.

ד"ה תרומה

הר"ן הקשה, למה נחשב הקדש דבר שיש לו מתירין, הא ליכא מצוה לפדותו, עיי"ש מה שתירץ.

דף נט:

ד"ה ועד כאן

הר"ן הקשה, שמדברי רשב"ג 'הגדל בחיוב חייב הגדל בפטור פטור', לכאורה מבואר דלא כמ"ש הר"ן בריש סוגיין (נז:), שספיקת הגמ' היא על דין הגידולין עצמן, אבל לפי הצד שאין הגידולין נמשכין אחר העיקר ממילא פשוט דמבטלין העיקר, עיי"ש מה שתירץ הר"ן.

ד"ה שאני גבי מעשר

הר"ן הקשה, היאך אפשר לומר שיש גזירת הכתוב גבי מעשר דאין הגידולין מבטלין העיקר, הא איירי בדבר שאין זרעו כלה, וזמן התורה אין שום דבר שנתחייב במעשר שאין זרעו כלה, עיי"ש מה שתירץ הר"ן.

ד"ה ה"ג התם

הר"ן הביא בשם הרשב"א להקשות, מה היא ס"ד הגמ' להקשות דפשיטא דגידולי גידולין מותרים, הא זהו רק בדבר שזרעו כלה, אבל בדבר שאין זרעו כלה הרי אדרבה, פשיטא דגידולי גידולין אסורין, כמובאר בהמשך הגמ', עיי"ש מה שתירץ הר"ן.

דף ס.

ד"ה שבוע זה

הר"ן הביא בשם אחרים לפרש כוונת המשנה באופן חדש, ולא הסכים הר"ן לפירושם, עיי"ש.

דף ס:

ד"ה ומה שנהגו

הר"ן הקשה, למה נוהגים להקל בתענית צבור לגמור התענית בלילה, הא לכא' יש לאסור מעת לעת משום גזירת יום זה אטו יום אחד, כמבואר בגמ', עיי"ש מה שתירץ הר"ן.

ד"ה מהו דתימא

הר"ן הביא גירסא אחרת בגמ', עיי"ש.

ד"ה ומהא שמעינן

הר"ן כתב, שיש להביא ראיה מסוגיין לענין כתיבת הזמן בשטרות אם נכתב ביום א' דראש חודש, שגם דיני שטרות תלויים בלשון בני אדם כמו נדרים, עיי"ש.

דף סא.

ד"ה ולענין הלכה

הר"ן מסיק לדינא, שמי שנדר בלשון יום נאסר מעת לעת.

ד"ה ולענין הלכה

הר"ן הביא שנחלקו הראשונים לענין דינא, במי שנדר בלשון 'עד פני הפסח' אם נאסר עד שיגיע הפסח או עד שיצא הפסח, עיי"ש.

דף סא:

ד"ה ירושלמי

הר"ן הביא, שהירושלמי מסתפק לגבי הקובע זמן לסעודת משה לבנו, אם נחשב כדבר שזמנו קבוע או כדבר שאין זמנו קבוע כיון שבידו לדחותו, ולדינא מסיק הר"ן להחמיר.

דף ס.

גמ', והתנן הטבל כו' גידולי גידולין אסורין

קושיא:

הקשה רעק"א בגליון הש"ס, מה היא קושיית הגמ' מטבל, הא טבל הוא דבר שיש לו מתירין שאינו בטל כלל.

תירוץ:

הרש"ש (ד"ה והתנן) תירץ, דקושיית הגמ' אינה מטבל, אלא מתרומה, דמבואר במשנה שם (תרומות ט, ו), שכך הוא הדין גם לענין תרומה, ותרומה הוא דבר שאין לו מתירין. [וע"ע בשלמי נדרים (ד"ה והתנן), בחי' חת"ס (נז: ד"ה אך), בקהילות יעקב (סי' לז), ובשו"ת רעק"א (ח"ה סי' סח), שתירצו בדרכים אחרים].

משנה, קונם יין שאני טועם היום

קושיא:

השיטמ"ק (ד"ה קונם) הביא בשם הרא"ם להעיר, למה נקטה המשנה דוקא יין יותר משאר מאכלים.

תירץ:

השיטמ"ק (שם) תירץ, שדרך העולם הוא לפרוש מן היין משום שיין 'מביא יללה לעולם'. [וע"ע בנדרים זריזין (ד"ה קונם יין), ובחי' חת"ס (ד"ה קונם יין) שתירצו בדרכים אחרים].

משנה, אינו אסור אלא עד שתחשך

קושיא:

יש לעיין אם 'עד שתחשך' היינו עד השקיעה או עד צאת הכוכבים.

תירוץ:

הנדרים זריזין (ד"ה עד שתחשך) כתב לדייק מלשון המשנה 'עד שתחשך' ולא קאמרה בלשון 'עד הלילה', דמשמע דנגמר הנדר בשקיעה, דאז הוא תחילת חשיכה. וביאר הטעם, משום שבלשון בני אדם גמר היום הוא מיד בשעת שקיעת החמה. [אולם עי' בנמוקי יוסף (ד"ה אינו) שכתב שבין השמשות אסור, ודלא כדעת הנזירי זריזין].

משנה, וראש השנה לעתיד לבא

קושיא:

יש לעיין, למה שינה המשנה את לשונו לענין ראש השנה, ולא קתני 'וראש השנה להבא' כמו לענין ראש חודש.

תירוץ:

בפירוש הרא"ש (ד"ה וראש חודש) תירץ, ששינה התנה הלשון משום שכך הוא לשון בני אדם, שלענין ראש חודש אומרים על ראש חודש הבא 'ראש חודש שבא', ואילו לענין ראש השנה אומרים 'ראש השנה שעתיד לבא'. [וע"ע במפרש (ד"ה וכן) שתירץ באופן אחר].

משנה, יום אחד כו' אסור מיום ליום

קושיא:

העיר הרש"ש (ד"ה יום אחד), דבלשון התורה 'יום אחד' אינו כ"ד שעות, אלא מצאת הכוכבים עד צאת הכוכבים, כמו שמצינו לענין איסור שחיטת אותו ואת בנו, דכתיב (ויקרא כב, כח) לא תשחטו ביום אחד.

תירוץ:

הרש"ש (שם) תירץ, שדיני נדרים אינם תלויים בלשון התורה, אלא בלשון בני אדם, ובלשון בני אדם 'יום אחד' היינו כ"ד שעות.

דף ס:

גמ', שבת זו אסור בכל השבת כולה פשיטא

קושיא:

הקשה המאירי (ד"ה שנה זו), למה לא מקשה הגמ' קושיא זו גם לגבי שנה זו, דפשיטא דאסור בכל השנה כולה עד ראש השנה הבא.

תירוץ:

תירץ המאירי (שם), אין הכי נמי, הגמ' היה יכול להקשות כן גם לגבי שנה זו, אלא שסמך הגמ' על מה שתירצה לענין שבת זו, וזהו התירוץ גם לענין שנה זו. [וע"ע בספר מראה המקום (עמ' קפא) שתירץ באופן אחר].

גמ', מהו דתימא יומי דשבתא קאמר קמ"ל

קושיא:

יש לחקור, במי שאומר בלשון 'די וואך' ("this week"), האם זה כולל גם שבת כמו לשון 'שבת זו' או שלשון 'די וואך' כולל רק ימי חול ולא שבת.

תירוץ:

מצינו בזה מחלוקת הפוסקים, שהט"ז (יו"ד סי' רכ ס"ק ב) כתב שלשון 'די וואך' כולל רק ימי חול, ולא דמי ללשון 'שבת זו' שכולל גם שבת, אולם הנקודות הכסף (על הט"ז שם) כתב שלשון 'די וואך' דמי ללשון 'שבת זו', ונכלל בו גם יום השבת.

גמ', ת"ש ממתני' קונם יין שאני טועם היום

קושיא:

יש לעיין, מה היא הס"ד דגמ' להביא ראיה מרישא דמתני', הא פשיטא שיש להוכיח להיפוך מסיפא דמתני', וכמו שמסיק הגמ', ומעיקרא מאי קסבר.

תירוץ:

בספר מי באר תירץ, דמתחילה נקטה הגמ' שיש לדייק מהרישא יותר מהסיפא, משום שלשון המשנה ברישא הוא 'אין אסור אלא עד שתחשך', ולשון זה משמע שבא למעט איזה דבר, משא"כ בסיפא אין הכרח דבא למעט. [וע"ע בחי' ר' משה מאימראן (ד"ה אימא סיפא) שתירץ באופן אחר].

ר"ן (ד"ה ומה), ולא גזרינן משום יום אחד

קושיא:

הקשה השלמי נדרים (לר"ן שם), מדוע הוצרך הר"ן לחלק בין נדרים לתענית, הא אף אם דינם שוה לכאור' לא קשיא כלל מה שאין צריך שאלה כשתחשך, משום שנדרי תענית הם נדרי מצוה, והרי כתב הר"ן עצמו בסמוך (ד"ה כמאן) שבנדרי מצוה לא גזרו.

תירוץ:

בספר אור החמה (לר"ן שם) תירץ, שאין לנו כלל גדול שכל נדרי תענית הם נדרי מצוה, אלא דוקא בציור שניכר להדיא שועשה כן לשם מצוה, אבל מי שנדר להתענות מחמת פחד וכדומה לא מקרי נדרי מצוה. [וע"ע בשלמי נדרים (שם) שתירץ באופן אחר].

ר"ן (ד"ה קמ"ל), ואם עשה כן השטר מוקדם ופסול

קושיא:

הקשה הרש"ש (לר"ן שם), למה נחשב מוקדם, הלא אם כתב זמן השטר שהוא יום ל' לחודש שעבר, הכל מבינים שהכוונה ליום א' דר"ח של החודש הבא.

תירוץ:

הרש"ש (שם) תירץ, דאיירי במי שלא כתב מספר של יום החודש, אלא כתב הזמן בלשון 'שלהי חודש', ולכן אם הזכיר החודש שעבר נחשב מוקדם, משום שנראה שהכוונה היא ליום כ"ט של חודש שעבר. וכעין זה תירץ בספר פרשת נדרים (לר"ן שם). [וע"ע בספר מראה המקום (עמ' קפ) שתירץ באופן אחר].

דף ס

תוכן הענינים

- א. יישוב קושיית הר"ן על 'אחרים'
- ב. למה צריך להמתין עד שתחשך כדי לשאול
- ג. ב' טעמים להצריך שאלה לחכם
- ד. ב' דרכים לפרש 'כי איצטריכא לחדש חסר'

(א) יישוב קושיית הר"ן על 'אחרים'

לאוסרו רק באותה שבת, ולא בשבוע הבא, כדין מי שעומד בסוף השנה, ונדר לאסור יין בשנה זו, דנאסר רק עד ראש השנה ולא יותר.

ה. תירוצו של הנדרי זריזין

הנדרי זריזין (למפרש ד"ה שבת זו) תירץ קושיית הר"ן, שהטעם שנאסר גם בשבוע הבא הוא משום דמספקא לן אולי הנודר חושב ששבת נמנית עם השבוע הבא, ואף שבאמת אינו כן, מ"מ הרי בנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ולא אחר לשון התורה. ולא דמי למי שנודר לאסור שנה זו, שהכל יודעים שראש השנה נמנית עם השנה הבא.

ה. ביאור שיטת אחרים

עפ"י ביאור הנדרי זריזין סברת האחרים לאסור שבת זו וגם השבוע הבא, שאנו מסתפקים בכוונת הנודר, האם דעתו לאסור שבת זו עם השבוע שעבר, משום שחושב ששבת נמנית עם השבוע שעבר, או שדעתו לאסור שבת עם השבוע הבא, משום שחושב ששבת נמנית עם השבוע הבא. ולכן מספק אנו מחמירים לאסור שניהם.

א. משנה

מובא במשנה דין הנודר בלשון 'קונם יין שאיני טועם שבת זו', שהוא נאסר בכל השבוע 'ושבת לשעבר'. ובר"ן (ד"ה שבת, ד"ה שבוע) הביא ב' פירושים בזה. פירוש א' [והוא העיקר לדעת הר"ן], דאיירי במי שנודר באמצע השבוע, וכוונת המשנה היא דהוא נאסר בכל ימי השבוע וגם בשבת הבא, משום ששבת נמנית עם השבוע שעבר.

ב. פירושים של 'אחרים'

אולם הר"ן הביא בשם 'אחרים' לפרש באופן אחר, דאיירי במי שעומד בשבת עצמה, והוא נאסר בכל השבוע הבא, וגם ביום השבת שעומד בה. וכן פירש המפרש (ד"ה שבת זו). [ודנו האחרונים לפי"ז, אם נאסר גם בשבת הבא, או רק בימי החול בשבוע הבא, עי' בלשון המפרש (שם) ובהגה' ראמ"ה (למפרש שם), ובנדרי זריזין (למפרש שם)].

ג. קושיית הר"ן

הר"ן (ד"ה שבוע) כתב דלא נראה לו פירושו של אחרים, משום שיש להקשות, אם איירי במי שנודר כשהוא עומד ביום השבת, א"כ ראוי

(ב) למה צריך להמתין עד שתחשך כדי לשאול

ג. תירוצו של החתם סופר

החתם סופר (שם) תירץ, שאין כדאי לו לשאול קודם שחשיכה, דא"כ הרי נעקר נדרו מעיקרא, ונמצא שציער עצמו בשוא, אלא עדיף להמתין עד לאחר שנתחשך, שכבר נגמר הנדר, ולשאול אז, שאי"ז עוקר הנדר למפרע כיון שהוא אחר גמר הנדר, ואינו התרה גמורה אלא חומרא בעלמא להתיר ע"י חכם.

ה. תירוצו של השלמי נדרים

השלמי נדרים (ד"ה קונם) תירץ באופן אחר, על פי דברי הפרישה (יו"ד סי' רכ ס"ק א), ששאלה זו א"צ פתח, כיון שאינה מדינא אלא גזירה בעלמא. [ועיי"ש בשלמי נדרים, שהביא מקור לחידושו של הפרישה מדברי המפרש בסוגיין (ד"ה גזירה)].

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה בשם ר' ירמיה, שאע"פ שמבואר במשנה שמי שנדר בלשון 'קונם יין שאיני טועם היום' אינו אסור אלא עד שתחשך, מ"מ תקנו חז"ל שלאחר שתחשך צריך שאלה לחכם, משום גזירה היום משום יום אחד.

ב. הערת האחרונים

העירו כמה אחרונים [חי' חת"ס (ד"ה לאחר שתחשך), שלמי נדרים (ד"ה קונם יין)], דמשמע בגמ' שצריך להמתין עד לאחר שתחשך ורק אז ילך לחכם כדי לשאול על הנדר, וצ"ע למה צריך להמתין עד שתחשך, הלא יכול לשאול גם קודם הלילה. וכתבו האחרונים [הנ"ל] כמה תירוצים לזה, כמו שיתבאר.

ה. עפי"ז מיושב

עפי"ז תירץ השלמי נדרים, שצריך להמתין עד לאחר שתחשך, משום שאי"ז התרה גמורה, כיון דא"צ פתח, ולכן צריך להמתין עד גמר הנדר, דאז א"צ התרה גמורה, אבל אם ישאול קודם שתחשך הרי צריך

התרת גמורה. [וע"ע בגליונות של הגר"ד לנדאו, שכתב גם כן שכיון שכבר נגמר הנדר שוב א"א להתיר הנדר בהתרה גמורה שעוקר הנדר למפרע].

ג) ב' טעמים להצריך שאלה לחכם

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מביאה בשם ר' ירמיה, שהנודר בלשון 'קונם' יין שאיני טועם היום, אע"פ שמדינא מותר מיד כשתחשך כמבואר במתני, מ"מ חז"ל תקנו שצריך שאלה לחכם. ומובא בגמ' ב' טעמים לזה, א', גזירה היום משום יום אחד, ב', משום דר' נתן דאמר כל הנודר כאילו בנה במה. ונחלקו הראשונים אם יש מחלוקת בין ב' טעמים הללו או לא.

ב. שיטת הר"ן

הר"ן (ד"ה כמאן) כתב, דלא פליגי, ובעינן שני הטעמים, שמצד הגזירה בלחוד ליכא חשש גדול כל כך להצריך שאלה לחכם, ולא גזרו חז"ל אלא משום שכל עיקר הנדר לא היה דבר נכון, לפיכך תקנו לחיבו בשאלה. וכ"כ הרא"ש (ד"ה כמאן). ועפי"ז כתב הר"ן, שלגבי נדרי מצוה, דלא שייך הא דר' נתן, א"צ שאלה.

ג. שיטת המפרש

אולם המפרש (ד"ה כר' נתן) כתב, שב' הטעמים פליגי אהדדי. וביאר המפרש, שלפי הטעם דר' נתן לא תקנו בכל נדר להצריך שאלה, אע"פ

ד. נפק"מ א', נדרי מצוה

שכל נדר אין נכון לעשות, שדוקא כאן שאפשר שהאומר 'היום' נתכוין למעת לעת, בכה"ג תקנו שצריך שאלה, משא"כ בשאר נדרים, עיי"ש. ומצינו ב' נפק"מ ממחלוקת הר"ן והמפרש, כמו שיתבאר.

הלח"מ (נדרים פ"י ה"א) דייק מדברי הרמב"ם דס"ל אפילו בנדרי מצוה דצריך שאלה, דלא כדברי הר"ן. אולם הטור (יו"ד סי' רכ) נקט כדעת הר"ן, דגבי נדרי מצוה א"צ שאלה. וביאר הלח"מ, שהרמב"ם פירש הסוגיא כמו המפרש, דב' הטעמים פליגי אהדדי, ומסיק לדינא כמו הטעם של גזירה, ולכן ס"ל דגזרו אפילו בנדרי מצוה.

ה. נפק"מ ב', שבועה

הרמב"ם (שם) כתב שתקנת שאלה נוהגת גם לגבי שבועה, שמי שנשבע בלשון היום צריך שאלה לחכם, אולם הטור לא הזכיר חובת שאלה לגבי שבועה. וכתב הנדרי זרזין (לשו"ע סי' רכ סעי' א), שהרמב"ם אדיל לשיטתו, דמסיק כמו הטעם של גזירה, ולכן ס"ל דה"ה בשבועה, משא"כ הטור סובר כמו הר"ן, דב' הטעמים לא פליגי, ולכן נקט הטור דגבי שבועה לא גזרו, משום דלא שייך בה הא דר' נתן.

ד) ב' דרכים לפרש 'כי איצטריכא לחדש חסר'

א. סוגיית הגמ'

הגמ' מקשה על הא דקתני במשנה 'חדש זה אסור בכל החדש ור"ח להבא', דהא פשיטא, ומתרתא הגמ', 'כי איצטריכא לחדש חסר', ומבארת הגמ', שבכה"ג היה הו"א לומר שר"ח של החודש הבא נכלל בחודש העבר [שהוא עומד בו עכשיו], קמ"ל תנא דמתני' דלא אמרי' הכי. ומצינו בראשונים ב' דרכים לפרש כוונת הגמ', כמו שיתבאר.

ב. א', הר"ן והרא"ש

הר"ן (ד"ה כי איצטריך) פירש 'כי איצטריכא לחדש חסר', דהיינו שהחודש הבא חסר, וממילא החודש שהוא עומד בו עכשיו מלא, ובחודש מלא היה הו"א לומר שהיום האחרון של החודש [יום ל'] נכלל בחודש שעבר, אע"פ שהוא ר"ח של החודש הבא, קמ"ל תנא דמתני' דלא נכלל בחודש שעבר. וכן פירש הרא"ש (ד"ה כי איצטריך).

ג. קושיית האחרונים

העירו הרבה אחרונים, שפירוש זה דחוק מאד, דנמצא שעיקר כוונת הגמ' היא שהחודש שעומד בו מלא, וא"כ למה נקטה הגמ' שהחודש

ד. ב', הרמב"ם

הבא חסר, ולא קאמרה להדיא שהחודש שעומד בו מלא. [ועי' בחי' חת"ס (ד"ה כי) שהביא בשם המהרלב"ח (סי' ע) לפרש לשון 'חודש חסר', שהכוונה לחודש מלא, עיי"ש שביאר למה נקרא 'חסר'].

כמה אחרונים [רש"ש (ד"ה כי), אור שמח (הל' נדרים פ"י ה"ג)] כתבו לדייק מדברי הרמב"ם (שם), שהוא פירש כוונת הגמ' באופן אחר, דאיירי בציור שהחודש שעומד בו עכשיו חסר, והיה הו"א לומר שראוי לאסור יום ר"ח של החודש הבא. ומצינו ב' מהלכים לבאר הו"א זה, כמו שיתבאר.

ה. ב' מהלכים

א', הרש"ש (שם) ביאר, דאיירי בציור שלא ידוע לו בשעת הנדר שהחודש שעומד בו יהיה חסר, ולכן היה הו"א לומר שראוי לאסור יום ר"ח הבא, שמסתמא היה בדעתו לאסור יום זה, שהוא חשב שזה יהיה יום ל' של החודש שעבר. ב', האור שמח (שם) ביאר, שלפעמים אירע בחודש חסר, שיום המולד של החודש הבא לא הגיע עד אחר יום ר"ח, ובאופן כזה היה הו"א לומר דיום ר"ח נכלל בחודש שעבר.

דף ס

בענין מעת לעת בלידה

ולענין מתי מתחילין למנות ימי הסכנה, אם משעת עצם הלידה או קודם לזה בזמן פתיחת הקבר, עי' בביה"ל (שם ד"ה כל) שמביא מחלוקת בין הלח"מ והרמב"ם בענין זה, אכן כתב לחלק בין לידה רגילה ללידה נמשכת, ולענין עצם הדין הניח בצ"ע, אכן יסד דין פשוט, שכל שאלה הנ"ל היא כשאין בה מחלה אחרת מחמת הלידה, וז"ל, "וזה ידוע דכל אלו השיעורים הנאמרים בגמרא לא נאמרו כי אם בדלית לה מחלה אחרת מלבד שהיא יולדת, כמו שכתבו הראשונים, דאם לא כן לא שיכי כלל הני שיעורי".

ובאמת יש חוקרים עוד אף אם נימא כשיטת הסוברים שלא להתחיל החשבון עד הלידה, האם מונין מגמר הוולד או רק לאחר יציאת השליא. ועי' בספר נשמת אברהם (ח"א סי' שמז) שמביא מחלוקת האחרונים בדיון זה, אכן נקט פשוט שנידון האחרונים הוא רק בלידה רגילה, אבל אם יש חולי המעכב יציאת השליא עד זמן רב, אין מתחילין החשבון עד יציאת השליא.

ולענין אם יש דין זה באשה מפלת, עי' בביה"ל (סי' תריז סעי' ד) לענין יוה"כ דה"ה לענין מפלת. אכן עי' בחוט שני (שם) שכתב שזהו רק אחר מ' ימים, אכן תוך מ' ימים אין לה שיעורים אלו של ג' או ז' ורק דנין הכל במצב כאשר היא שם.

ולענין ניתוח קיסרי (C-section), עי' בחוט שני (שם) שחוקר אם יש לה הזמן של ג' וז', וז"ל, "יש לדון אם חשיבא כיוולדת כיון דאין לה ריסוק איברים גמור, אבל באמת גרע יותר דכיון שעברה הלידה ע"י ניתוח דינה כמסוכנת יותר מג' ימים והכל לפי הענין.

המשנה מביאה הדין שאם נדר "היום" אינו אסור אלא עד שתחשך. ומהמשך הגמ' מבואר שזה חלוק ממי שנדר בלשון "יום אחד" שכוונתו מעת לעת [כ"ד שעות]. וכן פירשו התוס' וז"ל, "לא אמרינן [גבי היום] דאסור עד מעת לעת כמו בסיפא דאמר יום אחד". וחילוק זה של בין "אותו היום" לבין "מעת לעת" מצינו בכמה עניינים בהלכה. ויש לעיין קצת בדינים אלו.

דין יולדת מובא בשו"ע (או"ח סי' ס' של סעי' ד), דהנה זה פשוט שדינה כחולה שיש בו סכנה לענין שבת, ואמנם עדיין צריך לברר עד אימתי נחשבת בסתמא חולה שיש בו סכנה, וכתב השו"ע וז"ל, "כל ג' ימים הראשונים אפילו אמרה אינה צריכה מחללין עליה את השבת, מג' ועד ז', אמרה אינה צריכה אין מחללין. מכאן ואילך אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין, אלא הרי היא עד ל' יום כחולה שאין בו סכנה". וכעין זה כתב השו"ע בה"ל יום הכפורים (או"ח סי' תריז סעי' ד) וז"ל, "יולדת תוך ל' ימים לא תתענה כלל כו', וימים אלו אין מונין אותם מעת לעת כו', משום דכיון שנכנס יום ד' ללדתה מקרי לאחר ג'". והמשנ"ב (סי' של) הבין דה"ה לענין חילול שבת. היוצא מזה, שבין לענין שבת ובין לענין יוה"כ הנידון הוא בימים ולא מעת לעת. וכל זה הוא כדעת המגן אברהם.

אכן במשנ"ב (שם) הביא, ששיטת הגר"א היא דלא כנ"ל, וז"ל המשנ"ב בשם הגר"א, "כוונת הגמרא הוא מעת לעת כו', דבין לענין מלאכת שבת ובין לענין יום הכפורים עד ג' מעת לעת חשבינן לה למסכנת ומותר אפילו לא נאמרה צריכה אני, ומג' עד ז' מעת לעת כשאמרה צריכה אני, ונראה דלענין יום הכפורים בודאי יש לצדד להקל, דספק נפשות הוא, ואפילו לענין שבת גם כן אם לא נזדמן לו אז עובד גלולים לעשות על ידו שרי על ידי ישראל".

דף ס

בענין מה שעושים שני ימים ר"ח בחודש מלא

תמצית הסוגיא:

בשוי"ת הרי"ד המובא בברכי יוסף ביאר דכיון דחודש של לבנה היא כ"ט ימים ומחצה, ויום ל' היה ראוי לחלקו חציו לחדש שעבר וחציו לחודש הבא אבל לא נוכל לחלק היום לחצאין ומפני זה תקנו חכמים לעשות החדשים אחד מלא ואחד חסר, ומשמע מדבריו דמקצת מן הראשון ומקצת מן השני הוא יום הראשון השלם של החודש [דהיינו כ"ד שעות הראשונים מובלע במקצת ביום ל' וביום א' ושפיר מקדשין שניהם], וסיים דכך היו עושין מימות הנביאים כדכתיב בדוד ביום החודש השני ע"ש. ולפ"ז כתב בברכי יוסף דאינו משום ספיקא, אלא דמעיקר הדין כבר מתחיל חודש הבא ביום ל', ורק אעפ"כ מונין למועדים דימי החודש מתחילין ביום שני, אבל בעצם יתכן דחודש כסלו עצמו מתחלת כבר בל' חשון ודו"ק.

אמנם מצינו מחלוקת בין הבנין אריאל והצל"ח אי ב' ימים של ר"ח הוי ספיקא דיומא או לא דהבנין אריאל נקט דהוי כשאר ספיקא דיומא, והצל"ח השיב דהוי כב' ימים של ר"ה דהוי ודאי וכיומא אריכתא, אמנם להתוס' רי"ד כל זה אינו מענינא כמו שהעיר הברכי יוסף, דלדידיה הוי דין בעצם שמתחלת החודש במקצת ביום ל' ודו"ק.

מבואר דהאומר קונם יין חודש זה אסור בכל החודש, אבל ר"ח נחשב לחודש הבא ואינו נאסר בה, והגמ' מקשה פשיטא ומתרץ דנצרך כשיש שני ימים ר"ח מהו דתימא דיום ראשון הוא לחודש העבר קמ"ל 'קרו אינשי ריש ירחא' ופי' הר"ן דבלשון בני אדם גם יום ראשון נקרא חודש הבא.

המג"א מוכיח מסוגיא זו, דל' חשון שהוא יום אחד דר"ח נחשב לחודש העבר ולא לחודש הבא, ולכן בן שנולד בל' חשון ולאחר י"ג שנים הוי חודש חסר ואין כאן ל' שבט, אז הוא נעשה בר מצוה בכ"ט חשון כיון דנולד 'בסוף החודש דחשון' ולא בתחילת חודש כסלו.

ויל"ע בדבריו איזה צד יש לו דא' דר"ח שהוא ל' חשון יהא תחילת כסלו הרי פשיטא דל' חשון הוא חלק מחשון ולא משל כסלו.

אמנם באמת צ"ב כל ענין של ב' ימים ר"ח מהכ"ת ננהוג ב' ימים ר"ח, ואי הוי טעמא משום ספיקא דיומא [דדלמא יקדשו יום ל' להיות ראשון לחודש] א"כ גם בחודש חסר נעשה כן ולמה רק בחודש מלא עושין ב' ימים. ומצינו פלוגתא בזה בטעם וגדר של ב' ימים של ר"ח.

תמצית מראה מקומות:

בענין יום ראשון של ר"ח האם כבר התחיל חודש הבא

א. גמ' דף ס:

מהו דתימא ראש חדש לשעבר הוי ולא ליתסר
קמ"ל קרו אינשי ריש ירחא.

ב. ר"ן ד"ה קמ"ל.

פי' דקמ"ל דאע"פ שהוא מכלל חודש ראשון אבל
כיון דראש חודש קרו ליה הרי בנדרים הולכין אחר
לשון בני אדם. ומשמע דלולי לשון בני אדם הוי
מחודש העבר.

ג. מגן אברהם סי' נ"ה סק"י.

הביא סוגיין והוכיח מזה דיום ראשון של ר"ח שייכת
לחדש העבר, ודן עפ"ז אם בן הנוולד כשהחודש חסר
שיהא נעשה בר מצוה בכ"ט חשון כיון דעיקר לידתו
היה בסוף החודש ולא בתחילת החודש הבא [וקשה
מהו הה"א של המג"א ואיזה צד יש בזה שיהא
שייכת לחודש הבא, ועיין להלן שיתיישב].

ד. מחצית השקל שם.

פי' כוונת המג"א כנ"ל, דלכן מן הדין שיהא נעשה
בר מצוה בכ"ט חשון ולא בא' כסלו [ורק דבלא"ה
אינו בר מצוה דצריך שנים שלמים].

ה. שלמי כהן, נדרים.

מביא המג"א על הגמ' כאן, ומבאר דבריו.

בענין גדר של שני ימים של ר"ח

ו. שו"ת רי"ד סי' ל"ב.

מבאר דשני ימים של ר"ח אינו משום ספיקא דיומא
אלא משום דמקצת ל' כבר מתחיל חודש הבא ולכן
'יום ל' אנו מקדמין ומקדשין כדי לקדש החודש
בזמנו, ויום ל"א אנו מקדשין להיות מונים ממנו שאז
מתחיל א' דחודש הבא, ושניהם נקראים ר"ח זה
לקידוש וזה למנין.

ז. מג"א סי' ק"ח סקט"ז.

כותב דאם לא הזכיר יעלה ויבוא במנחה של ר"ח
דיום ראשון, אז יתפלל מעריב דליל ר"ח הב' עם
יעלה ויבוא וירויח שאמר יעלה ויבוא [וגם להשיטות
דאינו חוזר על שמו"ע בחול אבל כאן הרי יזכיר יעלה
ויבוא].

ח. בנין אריאל.

העיר על המג"א הרי ב' ימים של ר"ח הם משום
ספיקא דיומא, וא"כ אם שכח יעלה ויבוא ביום א'
דר"ח אז כשמזכירו בליל ב' ממ"נ אינו תשלומין דאי
יום ראשון היה ר"ח הרי עכשיו אינו ר"ח, ואי יום
ראשון לא היה ר"ח א"כ אינו חייב בתשלומין כלל,
וא"כ לא הועיל כלום במה דהוי ליל ב' ג"כ ר"ח.

ט. צל"ח ברכות דף כו: [מובא בדברי המגיה על הבנין
אריאל].

מביא טענת הבנין אריאל, וחולק עליו דשני ימים של
ר"ח הוי כעין ראש השנה דהוי כיומא אריכתא
וקדושה אחת ושניהם הוי ודאי קדושה ושפיר יועיל
להזכיר יעלה ויבוא בליל ב'.

י. רע"א הגהות שו"ע שם [מובא בדברי המגיה על הבנין אריאל].

הביא טענת הבנין אריאל ותשובת הצ"ח, ומביא דיש בזה סתירת הטורי אבן בר"ה אי ר"ח היה כראש השנה ע"ש.

יא. ברכי יוסף סי' ק"ח [מובא בדברי המגיה על הבנין אריאל].

מעורר על הבנין אריאל, דלתוס' רי"ד דלעיל, הרי שוברו בצדו, דב' ימים של ר"ח אינו משום ספיקא דיומא כלל, אלא שמקדשין ב' הימים ושפיר יועיל להזכיר בו יעלה ויבוא לתשלומין דיום ראשון.

יב. מ"ב סי' ק"ח סקל"ד.

הסכים להצל"ח ומחצית השקל דלא כבנין אריאל, דהוי כודאי שני ימים ר"ח ויועיל תשלומין בשני בשביל הראשון.

יג. מ"ב סי' תכ"ב סק"ג.

כתב דאם שכח יעלה ויבוא בליל ר"ח אינו חוזר, דאין מקדשין את החודש בלילה, והוסיף דגם בליל שני אינו חוזר דאינו אלא בשביל ספיקא דיומא ושייך בו הך טעם גם בליל ב'.

יד. עלי באר נדרים.

מביא בארוכה כל הך ענין בגדר ב' ימים של ר"ח, ויוצא מהדברים דיש ג' צדדים בגדר של ב' ימי ר"ח, א: דהוי ודאי קדושה לב' הימים. ב: דהוי ככל ספיקא דיומא. ג: דהוי כב' ימים של ר"ה ע"ש.

ג. הגה מיימוניות שם
 נכנס ר"מ שם:
 פ. תשובה מהרי"ל
 [סוף סימן קן]:
 ס. שו"ת מהר"ם
 מרוטנבורג דפוס פראג
 סימן תקטו ודפוס לנזר
 סימן רכ:
 ס. ** ד"ה מלאכי
 מהיהל דמוגיה ג. כ:
 ע. מרדכי בנהיה
 יבמות [רמז קנח] מהיהל
 דכנא מליעא דף ק"ב
 [ע"ב ומירושלמי מנחות פ"א
 סוף הלכה ב]:
 פ. האגור במידושי
 [במדומיו בסוף הפסוק ובי'
 ד"ה מנוח בספר] מהיהל
 דערין דף ל"א [ע"ג]:
 ג. ספר המנהיג סימן
 ע"ט בשם רש"י [בספר
 האורה סימן קל והנהיה
 מיימוניות דפוס קושטא
 תלמוד מורה סוף פ"ו בשם
 הדוקא ור"מ סימן קכב בשם
 מהר"ם מרוטנבורג בשו"ת
 דפוס לנזר סימן קג]:
 ק. שם בשם רש"י [שם]
 ותשובה הריב"ש [שם]
 ורמז"ל תלמוד מורה ג. ד
 והנהיה מיימוניות דפוס
 קושטא שם בשם הדוקא ור"מ
 ד"ה מנח בספר בשם תשובה
 הרשב"א [ל"ז]:
 ה. ריב"ש [בשם]
 אחרת [סימן שש]:
 ט. פסחים פ"ה [ע"ג]:
 ט. שם בפירוש רש"י
 [ד"ה מן האקף] ולדעת
 רבינו ירוחם [נמצא ג. ח"
 כ. ד. ור"מ ד"ה ונגמלא לעת
 רמז"ל קרבן פסח ט. ט.]:

קיימא לן הכי, היינו שאין השכינה שורה אלא על גדולים וכו', ע"ש. ואם כן דיו לנא מן הדין להיות כדון, מה גבי קטן דוקא א' ולא ב', אף גבי יסן דוקא א' ולא ב'. וכמח מהרי"ל [שם] אע"פ דכמח הרא"ש [שו"ת כלל ד סימן יט] דענין שיוכו ט' לזכרת הש"ך כמו שכתוב סימן קכ"ד סעיף ד', לא נהיגין הכי, דהא חזין דלפילו מי שמשית ואינו שומע מלמור: ה נכון שהאחרים. ואם הוא יסן מעירים אותו, ואם לא ראה לעמוד אין צריך להמתין: י ושנת שלש עשרה אינה מעוברת. משמע דאם שנת י"ג מעוברת, אותו שטולד צאלד ראשון

נעשה בן י"ג צאלד ראשון, וכן נצטב צלנזם סימן תרפ"ה [סעיף א]. וא"ע, דהא מי שטולד בשנת פשוטה אינו נעשה כר מלוא עד אדר השני, כמו שכתב בהג"ה, [ו] וא"כ גם זה אע"פ שטולד בשנת העיבור, מכל מקום אשתקד הייתה שנת פשוטה ונעשה בן י"ג צאלד סמס, א"כ לא מלאו לו שנת י"ג עד אדר שני. וכן משמע סוף ערכין [ל, א] דענין שנה חמימה, ומאי שנא שנת י"ג מכל השנים, דשנת העיבור צ"ג חדש. והכי אמרין גבי ג' שנים שצמולומיה חוזרין אס נעצרה השנה גם חדש העיבור ככלל, כדאיתא בירושלמי [במנחות פ"א הלכה ג] על פסוק [מהילים ג, ג] אקרא לאלקים עליון לאל גומר עלי. לכן נראה לי [ד] נעשה כר מלוא צאלד שני, והא דנקט ושנת י"ג אינה מעוברת, מילמא [י] דפסיקא

נקט. ומי שטולד ביום א' דראש חדש כסלו, וכשנעשה כר מלוא חשון סמס, וראש חדש כסלו אינו אלא יום א', ל"ע אס נעשה כר מלוא כ"ע לחשון, דהא משמע צנדרים דף ס' [ע"ג] דצמחמ יום ראשון של ראש חדש הוא יום ל' לחדש העבר, אלא שצלשון צני אדם קוראין אותו ראש חדש, וכן צאה"ע סימן קכ"ו סעיף ו' יס דעות שונות. ומכל מקום נראה לי דלא נעשה כר מלוא עד ראש חדש, דהא עדיין לא מלאה לו שנה [י] עד שיעצרו כ"ע יום מחשון, דענין י"ג שנים שליומם, כן נראה לי. [ועיין מה שכתבתי סימן תקס"ח סעיף

א. אס נער אחד נולד בעשרים ותשעה לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר שני באחד בו י ושנת שלש עשרה אינה [א] מעוברת אותו שטולד בעשרים ותשעה לאדר הראשון צריך להמתין עד עשרים ותשעה לאדר בשנת שלש עשרה להיות בן שלש עשרה שנה ואותו שטולד אחריו באדר השני יהיה בן שלש עשרה שנים כיון שהגיע אחד באדר של שנת שלש עשרה: הגה [א] ומי שטולד צאלד ונעשה כר מלוא בשנת העבור [י] אינו נעשה כר מלוא עד אדר השני:

א. אס נער אחד נולד בעשרים ותשעה לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר שני באחד בו י ושנת שלש עשרה אינה [א] מעוברת אותו שטולד בעשרים ותשעה לאדר הראשון צריך להמתין עד עשרים ותשעה לאדר בשנת שלש עשרה להיות בן שלש עשרה שנה ואותו שטולד אחריו באדר השני יהיה בן שלש עשרה שנים כיון שהגיע אחד באדר של שנת שלש עשרה: הגה [א] ומי שטולד צאלד ונעשה כר מלוא בשנת העבור [י] אינו נעשה כר מלוא עד אדר השני:

א. אס נער אחד נולד בעשרים ותשעה לאדר ראשון משנה מעוברת ונער אחד נולד באדר שני באחד בו י ושנת שלש עשרה אינה [א] מעוברת אותו שטולד בעשרים ותשעה לאדר הראשון צריך להמתין עד עשרים ותשעה לאדר בשנת שלש עשרה להיות בן שלש עשרה שנה ואותו שטולד אחריו באדר השני יהיה בן שלש עשרה שנים כיון שהגיע אחד באדר של שנת שלש עשרה: הגה [א] ומי שטולד צאלד ונעשה כר מלוא בשנת העבור [י] אינו נעשה כר מלוא עד אדר השני:

ערך דאם למהריק"ש

סעיף ב בסוף [ושנת העיבור]. נולד צאלד והשלים שלש עשרה בשנת העיבור אינו משלים עד אותו יום צאלד שני: סעיף יב שהוא שם וכו'. מוך לזרעב אמוחיו אס הוא צ"ח הכנסת של רכס ואם הוא של יחיד מותר בכל גוונא ועיין טור יורה דעה סימן של"ה:

הגהות רעק"א

(ה) (מביא סק"י) וא"כ גם זה אע"פ שנו"ד. עיין קרבן [ה] עדה [ש"י קרבן] על ירושלמי פרק א' דמנילה הלכה ה' ד"ה דהא אמרנא: [א] (שם בא"ד) דנעשה בר מצוה באדר שני. והפסי דשם [א] מנח דהר"י מיי"ץ [סימן ט] מנח להלוי דנעשה כר מלוא צאלד א', ועיין משונם מעיל דדקא סימן כ"א: [א] (שם בא"ד) ועיין מה שכתבתי סימן תקס"ח. ואם כשנולד צאלד שנה כסלו היה חשון סמס, ונעשו צ' ימים ראש חודש כסלו, נעשה כר מלוא ביום א', דראש חודש כסלו, כן מנח הכ"ח [שו"ת סימן קמח]:

וכתי מצטרף לזימון אע"פ שצובר אדרבנן, וכמו שכתוב שם [בבבא מצ"ב]. ומה שכתוב בריש פרק ד' דברכות [מה, א] אכל טבל כר, דוקא לזימון שאין לה קבע, כמו שכתב הראב"ד [ברכות א, א], ודוקא באותה סעודה כמו שכתב ריב"ש סימן קע"ב, ע"ש: [כ] [פס"ק יב] מנחה כר. דוהו לשון גידוי שגבדלין ממנו, כמו שכתוב בפרק ד' דבבא מציעא ג"ט ב' כמדרמה שחבירין כר [ג], ומתרגמין [ויקרא יב, ב] גדת דוהו, ריחוק סאובתה, שם [ברביש]: [כא] אכל כר. דלא מצינו אלא בדי' אמות: [כב] א"א אס בן כר. דיש רשות לבית דין להחמיר מה שירצו עליו, כמו שכתוב בפרק ג' דמועד קטן [טו, א]: [כג] [פס"ק יג] צריך כר. מההיא דעירובין צ"ב ב' וההיא דפסחים פ"ה ב', ופירשו תוספות שם [עירובין ד"ה תשעה] ושם [פסחים ד"ה וכן] ובראש השנה כ"ז ב' [ד"ה ושמן] ובסוטה ל"ח ב' [ד"ה מחיצה]. דשם [בפסחים] מיייר לענין לענות קריש וקדושה כשיש עשרה בלעדו, כמו שכתוב בסעיף כ', וההיא דסוף פרק ג' דראש השנה שם, בשופר וגמילה דאין צריך י': [כד] והעומד כר. פסחים שם, ואע"פ דקיימא לן כר יהושע בן לוי דהלכתא כותיה, ועוד סוגיא דסוטה שם כותיה, מכל מקום בהא לא פליגי ארב, כנזכר לעיל [ס"ק כג]: [כה] פסוקים כר. רבינו ירוחם [נתיב ג ח"ו כ, ד], וכמו שכתוב שם [בפסחים] הא גופא קשיא כר לא קשיא כר, וסבירא

ביאור הגר"א

דפליג, משום דקטן ולא בר מצוה הוא, הגהות מיימוניות [תפלה פ"ח אות ט]: [טז] [פס"ק ח] חדש כר אכל כר. חגיגה ב' ב': [יז] [פס"ק ט] צ"עלם כר. נדרה מצ"ב [א] [יח] ושנת העיבור כר. כמו שכתוב בירושלמי פרק קמא דכתובות [הלכה ב] אמר ר' אבין אקרא לאלקים עליון לאל גומר [תהלים ג, ג], בת ג' שנים ויום א' ונמליך בית דין לעבור, הכתובים חוזרים, ואם לאו אין הכתובים חוזרים. וזהו שכתב בסעיף י' בהג"ה ומי שטולד כר: [יט] [פס"ק יא] עברין כר. כמו שכתוב בסנהדרין מ"ד א' דבקדושהיה קא. ואף שפסול לעדות [שם כ, א], הלא הנשים מצטרפות לזמון אי לאו משום פריצותא [ברכות מה, ב], ובתי מצטרף לזימון אע"פ שצובר אדרבנן, וכמו שכתוב שם [בבבא מצ"ב]. ומה שכתוב בריש פרק ד' דברכות [מה, א] אכל טבל כר, דוקא לזימון שאין לה קבע, כמו שכתב הראב"ד [ברכות א, א], ודוקא באותה סעודה כמו שכתב ריב"ש סימן קע"ב, ע"ש: [כ] [פס"ק יב] מנחה כר. דוהו לשון גידוי שגבדלין ממנו, כמו שכתוב בפרק ד' דבבא מציעא ג"ט ב' כמדרמה שחבירין כר [ג], ומתרגמין [ויקרא יב, ב] גדת דוהו, ריחוק סאובתה, שם [ברביש]: [כא] אכל כר. דלא מצינו אלא בדי' אמות: [כב] א"א אס בן כר. דיש רשות לבית דין להחמיר מה שירצו עליו, כמו שכתוב בפרק ג' דמועד קטן [טו, א]: [כג] [פס"ק יג] צריך כר. מההיא דעירובין צ"ב ב' וההיא דפסחים פ"ה ב', ופירשו תוספות שם [עירובין ד"ה תשעה] ושם [פסחים ד"ה וכן] ובראש השנה כ"ז ב' [ד"ה ושמן] ובסוטה ל"ח ב' [ד"ה מחיצה]. דשם [בפסחים] מיייר לענין לענות קריש וקדושה כשיש עשרה בלעדו, כמו שכתוב בסעיף כ', וההיא דסוף פרק ג' דראש השנה שם, בשופר וגמילה דאין צריך י': [כד] והעומד כר. פסחים שם, ואע"פ דקיימא לן כר יהושע בן לוי דהלכתא כותיה, ועוד סוגיא דסוטה שם כותיה, מכל מקום בהא לא פליגי ארב, כנזכר לעיל [ס"ק כג]: [כה] פסוקים כר. רבינו ירוחם [נתיב ג ח"ו כ, ד], וכמו שכתוב שם [בפסחים] הא גופא קשיא כר לא קשיא כר, וסבירא

ציונים לרמ"א

(א) תשובת מהר"י מינץ סימן ט':

עמרת זקנים

[ד] נכון שהאחרים ימתינו [וכו'] עד שיצטוו. אפילו יש עשרה וזולתו, וכן כשאחד מאריך בתפלה, וליכר שיש שהות להתפלל [כ"י ד"ה מנח נהנה מיימון פ"ח, נכס הגהות מיימוניות פסלה פ"ח אות ט, נכס הר"ם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סימן תקטו]:

הכמת שלמה

[פס"ק יא] אס נער אחד וכו' ושנת י"ג אינה מעוברת וכו'. י"ג. הנה גרסין כונחם דף כ"ה ע"ב אחר רכא מנח שם תמים וכו' כן שנה [שמות י, ה], שיהא ממים וכן שנה בשנת שמיטה, כקבלה בנולדה בורקה מנין, תלמוד לומר יסיה, כל היומיו לא יהיה אלא תמים וכן שנה וכו' ומי ליכא מדי דנעמם שמיטה כן שנה ונשעת הוללה חזיקה כן שמיט, אחר רכא ואלא אומרת שעות פוסלות בקדשים, ע"כ דברי הגמרא. ועיין בפירוש רש"י. והנה לנאורה היה קשה לי, מה קשיא. הרי משמחם לה שטולד צאלד חדש ניסן וכדומה, וא"כ לא יראה לו שנה עד ראש חדש ניסן הנה, ויכיון ש' על אדר לא בלא עדים תפלה לקדש, והיו סבורים שיהיה מעובר ועדיין לא יראה שנה עד יום מחר שיהיה ראש חדש, וא"כ בשנת שמיטה היה כן שנה, ואחר כך כן שמיטה לזריק בלא עדים, וקדשו בית דין אס החודש, וא"כ כבר היו היס שנה שיהיה. מיהו יס לומר דכא אמרין אגלוי מלמא לתפרע דאף בשנת שמיטה

אוצר מפרשים

ו [שו"ת פ"ה] כ"ה העשרה. בק"ק א' הספר תורה מונחים בארגו למעלה מעשרה, ולמטה הוא מקום חלול ומכוסה בקרשים, ולסיכות צורת העיר נחבאו שם ב' וג' יחידים סגולה וביניהן כהן א' מעתה יש להסתפק אי מצטרפין לעשרה, וכן אי המחיצה פוטר הכהן מנשיאות כפים. והעלה בתשובות פנים מאירות חלק ב' סימן א' דאם אין המחיצות מגיעות לחקר מודה הסמ"ק [סימן רפב] להרשב"א [שירה ח"א סימן צו] דאין מצטרפין כמו כן לענין נשיאות כפים דהא ליכא עשרה בלשכה: [החתם סופר]

ו [שו"ת פ"ה] כ"ה העשרה. בק"ק א' הספר תורה מונחים בארגו למעלה מעשרה, ולמטה הוא מקום חלול ומכוסה בקרשים, ולסיכות צורת העיר נחבאו שם ב' וג' יחידים סגולה וביניהן כהן א' מעתה יש להסתפק אי מצטרפין לעשרה, וכן אי המחיצה פוטר הכהן מנשיאות כפים. והעלה בתשובות פנים מאירות חלק ב' סימן א' דאם אין המחיצות מגיעות לחקר מודה הסמ"ק [סימן רפב] להרשב"א [שירה ח"א סימן צו] דאין מצטרפין כמו כן לענין נשיאות כפים דהא ליכא עשרה בלשכה: [החתם סופר]

92

בסמוך ובנדר מצווה לא גזרו אי"צ לזה, דתענית הוה נדרי מצווה.

ועוד כתב הפור"י דלמש"כ הר"ן (תענית י: ב: בדה"ר, ע"ע לק' סו.) דתענית אינו נדר גמור, אלא קבלה לדבר מצווה ולכן לזה תעניתו, א"כ ל"ש בזה גזירה אטו נדר.

(יא) בא"ד וראיתי לרשב"א וכו' והאי פי' לא מני. והב"י (רכ) כתב דכיון דכל תענית הוה מתחילת היום, ל"ש בזה גזירה זון. אבל בנדרים דשייך מקצת היום אסור לא פלוג¹.

(יב) כי איצטריך לחודש חסר. והר"ן פי' דהחודש שאחרי נדרו הוה חסר, והוא נדר בחודש מלא². קמ"ל דיום הל' הוה בכלל חודש החסר [של אח"כ]. ואינו בכלל חודש שעבר.

אבל דעת התוס' רי"ד דמשנה קאי דוקא כשנדר באותו היום, דאמרי' דהוה תחילת החודש להבא³. אבל היכא דנדר בחודש הקודם, נאסר אף ביום זה. שהרי כל עיקרו [של יום זה] הוה של חודש שעבר. ונידון לשעבר ולהבא.

והרמב"ם (יג) כתב דמותר בר"ח אע"פ שהיה חודש חסר. והרדב"ז פי' דכוונת הרמב"ם בחודש שאחר חודש חסר [ע"ד מש"כ הר"ן], אע"פ שהוא נמנה לשעבר לענין ימי החודש.

אבל התומים (עג יב) ורש"ש דייקו דהרמב"ם קאי דוקא בחודש חסר. וס"ל דבחודש מלא אסור בא' דר"ח, שהוא ל' לחודש הקודם. וס"ד דאף בנודר בחודש חסר יאסר בר"ח. והרלב"ח (ט, בס' הליקוטים) פי' דיל"פ כוונת הרמב"ם דנדר בחודש של ל' יום, ונקרא 'חודש חסר' דחסר ממנו יום א' מר"ח שנקרא ע"ש חודש הבא⁴.

(יג) קמ"ץ קרו ליה אינשי ריש ירחא. כתב הר"ן דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם. והמג"א (נה י) הביא דבאמת נחשב יום ל' לחודש שעבר, אלא דבלשון בני אדם נקרא ראש חודש. והמג"א נסתפק עפ"ז מי שנולד בל' חשון ובשנת הבר מצווה היה חסר, האם נעשה גדול מכ"ט חשון [דהוה שילהי חשון], או דבעינן י"ג שלימים [וכ"פ האחרונים עי"ש].

ולענין יום השנה למי שנפטר ביום ל' חשון, ובשנים שאח"כ היה חשון חסר. המג"א (תקסח כ) דן דאם לא התחיל [דשנה הראשונה היתה חסר], א"כ ראוי לקבוע בשילהי חשון. דלענין עיקר קביעות המועדות הוה חשון. אך אפ"ה אם כבר התחיל לצום שנה א' בל' חשון, א"כ אזלי' בתר לשון בנ"א וחייב כל שנה בר"ח.

(יד) שם. קרו ליה אינשי. מבואר דמעיקר הדין אינו ראש חודש⁵. אך בפשוטו קי"ל דיש דיני ר"ח בב' ראש חודש.

ז. ואילו חודש של כ"ט יום נקרא 'מלא', דאינו חסר כלל. א"נ חודש שיש לו ב' ימי ר"ח, לצד שבלשון בני אדם מונים מהראשון (ע"ע בסמוך), א"כ יש לחודש זה ל' יום [ויום ל"א בלשון בני אדם הוא ר"ח, אף בדדיני התורה מונים מיום הב', והוה יום הל'].

ח. וכן הביא המג"א (נה י). דהמג"א נסתפק במי שנולד בל' חשון, ובשנת הבר מצווה חשון חסר, האם נעשה בר מצוה בכ"ט חשון [סוף חשון, ופשיט"ל דסגי בתחילת יום כ"ט], דהא א' דר"ח שייך לכסלו. אך הביא דבסוגיין מבואר דא' דר"ח הוא יום ל' לחודש העבר אלא שבלשון בני אדם קוראין אותו ר"ח. ווציין לדברי הפוסקים (אה"ע קכו ו) האיק' כותבין בגט, ע' ר"ן בסמוך. וכת' דמ"מ נראה דלא נעשה בר מצוה עד ר"ח, דהא עדיין לא מלאה לו שנה עד שיעברו כ"ט יום מחשון. דבעינן י"ג שנים שלימים.

אבל בשו"ת הב"ח (קמז, והו' באליה רבה נה ט, ורע"א שם, ומשנ"ב נה מה) כת' דמי שנולד בא' טבת [בשנה שהיה יום א' ר"ח], ובשנת הבר מצוה יש ב' ימי ר"ח, נעשה בר מצוה מא' דר"ח. [ונקט דנחשב חודש טבת, אף בדדיני התורה]. והאליה רבה ציין

דכוונת הגמ' דלא חששו משום ביזוי מצווה בהא דנשאל, כיון דבלא"ה מצווה לאיתשולי, ואינו טעם לתקנה.

ד. והאחרונים הק' דקי"ל (אריה תקסב יא) דאפי' אבל יכול לקבל תענית בחצי היום, ונקרא תענית לענין שצריך להשלים נדרו. אלא שאינו נקרא תענית לענין תפילת ענינו.

ה. ועד"ז כת' הרא"ש ראש חודש של חודש חסר, שהוא השלמות חודש מלא שעבר [שהוא נדר בן]. ודסדר רוב החדשים א' מלא וא' חסר. וקשה דנקטו חודש חסר, דהוה סימן בעלמא ע"פ רוב. ואינו שייך לעיקר הסברה.

והא"ש (יג) פי' דקמ"ל אף באופן דהמולד נופל אחרי ר"ח, דנמצא ר"ח עדיין שייך לירח הקודם, ואולי' בתר לשון בנ"א דקרי ליה ריש ירחא. ומולד זקן כזה [שבא אחר ר"ח, דרוב פעמים המולד לפני ר"ח] משכח"ל רק אחרי חודש חסר. והוא דאמרי' אחר לשון בני אדם לאפוקי דנלך אחר עיקר המולד, דשייך לחודש הקודם. אך ודאי דבשאר דיני התורה תליא בקביעותא דירחא.

ו. ובמשנה איירי כשנדר ביום זה, וקמ"ל דנידון להבא. [והמשנה לא איירי בעומד באמצע השבוע, וע' לעיל].

לב

טעם שעושין שני ימים ראש חודש

[ממנו] יום ראשון לחודש. ואע"פ שאנו מקדשין יום (ל' ויום) ג' ל"א אנו מקדימים ומקדשים יום ל' מפני שהוא זמנו של קידוש שהרי חצי היום הוא ראוי להיות לחודש שבא וצריכין אנו לקדש (החדש ד) הבא והוא זמן הקידוש. ועוד אנו מקדשין למחר להיות מונים ממנו שלא נמנה מיום ל' אלא מיום ל"א ה). ומפני זה אנו אומרים אית לנו ר"ח פלוני יום פלוני (בשבת ו) להודיע כי יום ל' אנו מקדימים ומקדשין כדי לקדש החדש בזמנו ויום ל"א אנו מקדשין להיות מונים ממנו ושניהם נקראים ר"ח [זה] לקידוש [וזה למנין]. וכך היו עושין מימות הנביאים כדכתיב (ח) בדוד ביום החדש השני, ואע"פ שהמולד לא יפול ביום ל', אחר הקביעות שתקנו לנו ב"ד אנו הולכים ולא אחר המולד.

ומה ששאלת * על ר"ח למה אנו עושין [ר"ח] שני ימים יפה שאלת. ודע לך שאין טעם ר"ח כמו שני ימים טובים, ששני ימים טובים אנו עושין בעבור ספק אבל שני ימים של ר"ח לא בעבור ספק אנו עושין שאם [כן] כל ר"ח נעשה ב' ימים ואפילו חדש מלא אלא טעם הדבר כך נ"ל. כבר ידוע כי חודשה של לבנה היא כ"ט ימים ומתחזה ויום ל' היה ראוי לחלקו חציו לחדש שעבר וחציו לחודש הבא, אבל לא נוכל לחלק היום (לחצאין א) מפני זה תקנו חכמים לעשות החדשים אחד מלא ואחד חסר. ואפי' הכי הדין היה שביום ל' נקבע נקדש ב) החודש שכיון שמקצתו קודש כולו קודש ולמחר בל"א לא נקדש, אבל כיון שתקנו חכמים ליתן כל יום ל' לחודש שעבר, אנו מקדשין יום ל"א למנות

לג

ביאור סוגיא חוששין לסבלונות

שמחתי בדברייך וקראתי ויהי בפי כדבש למתוק א). ואף במקום שנראה ואינו נראה לאו משום דמתלינא במר בוקי סריקי ב) אלא הרי

אופן מראה פנים לכל צד בדברים חדים וקלים היורדין חדרי בטן, בסברות מפולפלות ונכוחות המשמח השם ואנשים, כבוד רבנ' פלוני.

החדש המלא שעבר ויהיה יום אחד ושליש ר"ח הבא וממנו הוא המנין. (ו) בשבלי הלקט גוסף: ויום פלוני בשבת וחשבוניה ומנייניה יום פלוני. (ז) עיין בטור אה"ע ובב"י סימן קכו לענין כתיבת שני ימי ר"ח בגיטין. ובבב"מ וז"ל שם. (ח) שמואל"א ב, כו. עיין בפירוש רבינו לשמואל שם (מהדורתי עמוד מ). — סמיכות זו לפסוק זה נזכרה כבר בירושלמי תענית פ"ד, ה"ג, וכן הביא סמיכות זו ר' שלמה ראש הישיבה בבגדד בתשובתו (ספרות הגאונים, אסף עמוד 170). ובסמ"ג עשין מז מביא ראייה זו משם רבינו משולם ב"ר קלונימוס, וז"ל: זה השיב רבינו משולם שלמדנו עיבור החדש ועיבור השנים גם מפשוטן של מקראות שבגביאים שהרי כותב במעשה יהונתן ודוד ויהי החדש וגו' גם תמול גם היום אל הלחם מלמד שהיו שני ימים ראש חודש והיה אותו חודש מעובר כפי חשבון שביד חכמים כו', אעפ"י שבזמן המקדש היו ב"ד מקבלין עדות החדש מ"מ לא היי מקדשים ר"ח כי אם יום שלשים או יום שלשים ואחד לפי מסורת חשבון הלבנה שבידם. (א) לשון הכתוב יחזקאל ג, ג. (ב) מלשון הגמרא בבא בתרא ז, א.

* תשובה זו בלשונה מובאה בשבלי הלקט סימן קסח וגעתקה מספר התשובות שלנו בספר ברכי יוסף או"ח סימן תכז. ובשו"ת בנימין זאב הייני גיטין עמ' רנו. (א) כדאמרינן במגילה ה, א: ורבנן דבי קיסרי משום רבי אבא אמרו מניין שאין מחשבין שעות לתדשים שנאמר (במדבר יא, כ) עד חדש ימים, ימים אתה מחשב לחדשים ואין אתה מחשב שעות לחדשים, וכן פירש הרמב"ם בהלכות קידוש החודש פ"ח, ה"א: ואי אפשר לומר שר"ח יהיה במקצת היום עד שיהיה מקצת היום מחדש שעבר ומקצתו מהבא שנאמר עד חדש ימים, וכ"פ המאירי במגילה שם והטור באו"ח סימן תכז, אולם רש"י במגילה שם מפרש זה לענין גט וצ"ע למה נאיד רש"י מפירוש זה של הרמב"ם, ובטו"א כבר העיר על פירש"י ומפרש כפירוש הרמב"ם עיי"ש. (ב) צ"ל: לקדש, ובשבה"ל ובברכ"י ליתא: נקבע. (ג) מה שבסוגריים ליתא בשבה"ל והוא מיותר. (ד) בשבה"ל גוסף: בזמן הלכך אנו מקדשין יום שלשים מפני חציו הוא לחדש, וכצ"ל בספרנו. (ה) כ"כ הרמב"ם בהקדוה"פ פ"ח, ה"ד: ואם יהיה החדש שעבר מלא יהיה יום שלשים ר"ח הואיל ומקצתו ר"ח, ויהיה תשלום

ל. שם:

ל. כ"י בסיון רצ"ב
ד"ה ומ"ש א"ס בשם
הרי"ף שם י"ת, א",
רמב"ם תפלה י', טו,
רש"י"א שם כו, ב ד"ה
וא"ס, רל"ש שם:
מ. טור בסיון רצ"ב
בשם רבינו יונה ג"ס, כ"י
שם ד"ה וה"מ בשם תוספות
שם כו, ב ד"ה טעה, רל"ש
שם:
מ. טור בסיון תכ"ב
בשם רבינו יונה ג"ס, כ"י
שם ד"ה כתב ר"י בשם
תוספות שם, רל"ש שם:

עמרת זקנים

[ז] ואם הבריא בשתייה.
שהטועה [ש]מזכיר מאורע
שאר ימים בתפלה שלא
בזמנה לא הוי הפסקה,
כדבסמך סוף י"ב, לכן
י"א:

הגהות והערות

[כז] נכונים דברי הלשון
שדך למעין כנסת הגדולה:
[כח] ובדברי משה שם
אות ב העמק ח"ל, ומזכיר
יעלה ויבא בראשונה ואינו
מזכיר בשניה וא"ס הזכיר
בשניה ולא בראשונה שיה
עלה לא ראשונה לא עלתה
לא וזו אדער כו, ע"ש. וכן
היה הלשון, עיין משכ"ל:
ועיין פלור הלכה:
[כט] תוספת נזר הגולה:
[ל] עיין שדך תמיד כללם
מערכת הק"ף כלל לא:
[לא] במקור חיים גרס אין
לזו תלמידינו לו:
[לב] תוקן דפ"א ע"פ
מקור חיים ויד אפרים, וכ"כ
לשון שדך:
[לג] תוספת דפ"א ע"פ
מקור חיים:
[לד] תוקן ע"פ מהדורת
יאהאניסטרוב:
[לה] וכן בסיון זה
סוף פ':
[לו] תוקן ע"פ מהדורת
ווארשא תרכ"ג:
[לז] תוקן דפ"א ע"פ
מקור חיים ומזכיר שמשון,
וכן העמק נזר היטב סוף
טו:

[לח] אם שכתב וכן על ומזכיר
(מנחה דערנ פסח) או
משני היות (בשתייה)
דפסא, ל"ל:
(מקור חיים)

הגהות הסמ"ע

סמ"ע ב בנה או הזכיר
בראשונה ובשניה, כ"ל:

אין מחזירין אותו, והתוספות [שם ד"ה לפי] הזכירו סברה זו, ואף
ללא קיימא לן הכי מכל מקום נדון דין לכולי עלמא מחזירין, כן
נראה לי. (ו) ובנסת הגדולה [הנה"ט] כתב בשם חכם אחד דמחזירין
אותו, ובסיון תכ"ב [הנה"ט] נסתפק ג"כ בזה שכתבתי א"ס לא

התפלה ערביה בראש חדש והתפלל
שחרית שמים ולא אמר יעלה ויבא
בשניה, והביא מחלוקת הפוסקים,
והעלה דאין לחזור בשניהם. ולי
נראה כמו שכתבתי עיקר, עיין שם
ללא הביאו ראיות שהנחתי:
יג ואינו מבדיל. משום שהבדלה
די בפעם א', מה שאין כן בשבת
וראש חדש דלרין להזכירה בכל
התפלות, כן נראה לי פשוט, ולא

כעולת תמיד [פ"ק יב]: יד לא
ע"תה דו, דמבני ליה לאקדומי
חובת שעתיה ברישא, והוא גילה
דעתו שהתפלל הראשונה
לתשלומין, ולכן לרין לחזור
ולהתפלל א' לתשלומין (אהבדלה)

[בגל הבדלה] יג, ונראה לי דוקא ששעה במוזד, אבל א"ס שכתב
מהלכיד בראשונה י"א, דהרי לא גילה דעתו, (ו) וכמו שכתבתי
ריש סיון זה [פ"ק ג]: טו בתורת נדבה. משום דיש אומרים
דאין לרין להתפלל שנית, דמה ירויה בזה, דהא כבר התפלל י"ח.
ויש אומרים דתפלה הראשונה כמאן דלימא דמי, כיון שהתפלל
בשבת י"ח. לכן יתפלל בנדבה: טז והוא הדין אם לא. ונראה
לי דא"ס בליה ג"כ ראש חדש לכולי עלמא יתפלל, דהא ירויה
י"ח יאמר יעלה ויבא, והוא הדין (ט) בלי יום טוב שני, והוא הדין (טז)
א"ס שכתב וכן על ומזכיר או משני היות:

דבשכח להתפלל מנחה בערב ראש חדש שאמרנו [פ"ק ט] שמתפלל
שצריך לחזור ולהתפלל, (י) היינו מסתמא (ש"א) [ש"אין] יג, אומר אף היתה כוונתו, אלא שדע שצריך להתפלל שמים
אמרין מסתמא כיון שזכר בשניה ולא בראשונה אמרין ודאי כיון בשניה משום חובת שעתיה, אבל א"ס אמר בפירוש שבשניה נתכוין
לשם תשלומין וזכר ראש חדש כדנינו, אין צריך לחזור להתפלל, כיון ששעה כדן בתשלומין לזכור ראש חדש אמרין מה שלא זכר בראשונה
שכחה היתה, ונאמן לומר שנתכוין בראשונה לשם חובת שעתיה. מה שאין כן בשבת ששעה מעשה בשניה שלא כדן א"ס נתכוין לתשלומין,
שהרי אין צריך להבדיל והוא הבדיל, לא מהני לו בזה (שנאמן) [שנאמן] * לו על כוונתו בראשונה לשם חובה, (דפניס) [דפניס] יג
מוכח שהשניה היתה עכ"פ חובה, כן נראה לי נכון לחלק בזה. ובהך מעלה יש לתפלת חובת שעתיה על תפלת תשלומין, כמו בלבוש
סיון תכ"ב [שם] שהא מטעם שהיא חובה, ותדיר קודם לאינו תדיר. ולא נראה לי כן, דא"ס בא אהא למדה זו לא היה בדיעבד
צריך לחזור ולהתפלל, דמאי שנא מתפלת מוסף אחר מנחה דאמרין בסיון (רפ"ו) [רפ"ו] [פ"ק ד] שאין צריך לחזור ולהתפלל מוסף
אע"ג דמנחה יש לה מעלת תדיר. ועוד, דהוכחנו כן בסעיפתא דשמיא דאין צריך לחזור בשביל מעלת תדיר בסיון תרפ"ד [פ"ק ד],
אלא דמעלת חובת שעתיה הוא מעלה אחרתא דאמרין בפרק קמא דקידושין [ג], חזינה מזה בשעתיה, ועדיפה ממעלת תדיר,
דמעלת תדיר הוה זמן שניהם עכשיו עכ"פ, מה שאין כן כאן דכבר הלך זמן התפלה שלא התפלל אלא שחקנו לה תשלומין, והיינו
דוקא אחר חובת שעתיה, כן נראה לי: (יא) מתפלל במוצאי שבת שתיים. יש בזה מחלוקת, התוספות (ברכות כ, ב ד"ה טעה)
בשם רבינו יהודה סבירא להו דאין צריך לחזור בשביל זה, דהא כבר התפלל י"ח רק ששכח של שבת, ולכשישלים יתפלל י"ח ולא יזכיר

ערך דהם למהריק"ש

סוף י' בסוף [ואם הבריא]. טעה ולא התפלל מנחה ערב ראש חדש שמתפלל ליל ראש חדש שמים מוזכר ראש חדש בראשונה ואינו מוזכר בשניה ויעלה ויבא בשניה ולא
הזכיר בראשונה חזר ומתפלל הזכיר בשניהם או לא הזכיר בשניהם י"א:

ביאור הגר"א

[יג] וזהו ואם לא בו. כמו שכתוב בסוף י"י: [יד] [פ"ק י] ש"ח חו"ל. גמרא
שם (כו, ב): [טז] ואם לא בו. שם. ואע"ג דסליק בקושיא, כיון דלא אמר
חיובתא הלכתא הוא, רא"ש [שם פ"ד סיון ב] בשם רב האי גאון, וכן כתב
רשב"ם בשם רבינו חננאל בבבא בתרא ג"ב ב' [ידיה ופסק]. אף שחלק עליו י',
לא קיימא לן כן. והקושיא תירצו הרי"ף והרא"ש [שם]. ועיין מ"א [פ"ק
יד]. וכמו שכתב [המ"א] בסוף א' [פ"ק ב]: [טז] [פ"ק יא] שעה בו. עיין
תוספות שם (כו, ב) ד"ה טעה כר, וכתבו תלמידי רבינו יונה [שם ריש יח, ב].

וכן משמע שהיתה גירסת רמ"א בספר כלבו כ"ו, וכמו שהעתיק
כאן. ובלבוש כתב כאן [פ"ק ט] לחלוק על רמ"א בזה שכתב מתפלל
ערביה של ראש חדש שמים, ומחלק בין קדושת שבת לקדושת ראש
חדש, ותלה ע"ז בזה שכתב בסיון תכ"ב [פ"ק ט]. וכל זה אינו

שזה לנו, כי הוא הגיה בדרכ אחר
בכל זו כמו שכתב שם, וא"כ הביא
ראיה מדברי ע"ז. והאמת יורה
דרכו כמו שכתבתי, דאין חילוק בין
קדושת שבת לראש חדש בתפלה,
כן נראה לי בצור שדברי רמ"א
נכונים בהלכה: (י) ראשונה
אע"תה דו. לשון הרי"ף [ברכות
יח, א] גלי אדעתיה דהא בתרייתא
היא חובת שעתיה, ולכן בעי
למיהדר כלוי אחריתא כדי לאקדומי
חובת שעתיה ברישא, עכ"ל.
ולכאורה קשה מה גילוי דעת שייך
כאן, דהרי קמי שמיא גלייא מה
היה בלבו, וא"ס הוא אומר שלא
נתכוין בראשונה לתשלומין אלא

חובת שעתיה רק ששכח להבדיל ואין צריך לחזור מפני שיכול לאומרה
על הכוס, למה עכשיו יחזור להתפלל. אלא דכוונת הרי"ף דאע"ג
דהא אומר שנתכוין בראשונה לשם חובת שעתיה, כיון שאנו רואים
שעכ"פ בשניה נזכר נתכוין לחובת שעתיה, ממילא הוה תרי
חובת שעתיה, א"כ אין כאן תשלומין ממה נפשך נמאס דהגילוי
דעתיה היינו על השמיה ולא על הראשונה. ואע"ג דכתב הטור
סיון רצ"ב גלי דעתיה שכיון בראשונה לשם תשלומין ובשניה משום
חובתו, כוונתו ג"כ כמו שכתבתי משום גילוי דעת השניה אמרין
שמתמא נתכוין בראשונה לתשלומין, וא"ס הוא אומר שאין כן א"ס
מאמינים לו, אלא שאכתי צריך להתפלל שלשים. ועל פי זה נראה

ששכח להתפלל שמים של ראש חדש, וא"ס זכר של ראש חדש בשניה ולא בראשונה
שצריך לחזור ולהתפלל, (י) היינו מסתמא (ש"א) [ש"אין] יג, אומר אף היתה כוונתו, אלא שדע שצריך להתפלל שמים
אמרין מסתמא כיון שזכר בשניה ולא בראשונה אמרין ודאי כיון בשניה משום חובת שעתיה, אבל א"ס אמר בפירוש שבשניה נתכוין
לשם תשלומין וזכר ראש חדש כדנינו, אין צריך לחזור להתפלל, כיון ששעה כדן בתשלומין לזכור ראש חדש אמרין מה שלא זכר בראשונה
שכחה היתה, ונאמן לומר שנתכוין בראשונה לשם חובת שעתיה. מה שאין כן בשבת ששעה מעשה בשניה שלא כדן א"ס נתכוין לתשלומין,
שהרי אין צריך להבדיל והוא הבדיל, לא מהני לו בזה (שנאמן) [שנאמן] * לו על כוונתו בראשונה לשם חובה, (דפניס) [דפניס] יג
מוכח שהשניה היתה עכ"פ חובה, כן נראה לי נכון לחלק בזה. ובהך מעלה יש לתפלת חובת שעתיה על תפלת תשלומין, כמו בלבוש
סיון תכ"ב [שם] שהא מטעם שהיא חובה, ותדיר קודם לאינו תדיר. ולא נראה לי כן, דא"ס בא אהא למדה זו לא היה בדיעבד
צריך לחזור ולהתפלל, דמאי שנא מתפלת מוסף אחר מנחה דאמרין בסיון (רפ"ו) [רפ"ו] [פ"ק ד] שאין צריך לחזור ולהתפלל מוסף
אע"ג דמנחה יש לה מעלת תדיר. ועוד, דהוכחנו כן בסעיפתא דשמיא דאין צריך לחזור בשביל מעלת תדיר בסיון תרפ"ד [פ"ק ד],
אלא דמעלת חובת שעתיה הוא מעלה אחרתא דאמרין בפרק קמא דקידושין [ג], חזינה מזה בשעתיה, ועדיפה ממעלת תדיר,
דמעלת תדיר הוה זמן שניהם עכשיו עכ"פ, מה שאין כן כאן דכבר הלך זמן התפלה שלא התפלל אלא שחקנו לה תשלומין, והיינו
דוקא אחר חובת שעתיה, כן נראה לי: (יא) מתפלל במוצאי שבת שתיים. יש בזה מחלוקת, התוספות (ברכות כ, ב ד"ה טעה)
בשם רבינו יהודה סבירא להו דאין צריך לחזור בשביל זה, דהא כבר התפלל י"ח רק ששכח של שבת, ולכשישלים יתפלל י"ח ולא יזכיר

הגהות רעק"א

(ו) [פ"ק י] ש"ח חו"ל. גמרא
ה"ט"ו ע"ז ס"ק ט' לחלק הא דלתי מבדיל בשתייה כמו שאמר יעלה ויבא בשתייה,
היינו כיון דהבדיל פס"א ופס"א אהו [כתי"ן] חול, אין שייכות עוד להבדיל לעשות
שנית חול, וא"כ הא"כ אי מתפלל הראשונה לחזר וזכר להבדיל, ראו לו חלמה
להבדיל בשניה (שמדיל) שמתפלל [כתי"ן] לתשלומין, כיון דעדיין לא הבדיל, דהא
גם בתשלומין שייך הבדלה, אלא דלא שייך להבדיל ב' פעמים. שוב ראיתי סיוע
לה"ט"ו מדברי הרא"ש [ברכות פ"ד סיון ב] שכתב מי שלא הבדיל באחת מהן, או
שהבדיל בשתייה אין מחזירין אותו, דאין כאן גילוי דעת דראשון לתשלומין, וכן
משמע מדפריקין [שם כו, ב] למימרא כיון דלא אבדיל כמאן דלא צלי דמי. משמע דאי כמאן דצלי דמי יצא ידי שתייה, אע"ג שלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה.
ובהכרח הא דהוצרך הרא"ש לראיה, והא פשיטא דליכא גילוי דעת בזה, היינו דבהבדלה שניה הוי הפסק כיון דלא צריך (למבדיל) [להבדיל] בשניה, (ועיין בט"ז סוף
סיון זה), או דסלקא דעתך דהוי גילוי דעת ומתפלל שתייה לחובה, ולזה הביא ראיה מפירכת הש"ס דהבדיל בשתייה אינו מוסיף לו, ואם נימא כנוכר לעיל דכל כמה
דלא הבדיל שייך בו להבדיל בתפלה אף שהוא רק לתשלומין, א"כ אין ראיה מהסלקא דעתך, דהא ראו לו להבדיל, ואין ראיה דמתפלל בשניה לחובה. מה שאין כן
בהבדיל בשניהם. ועדיין צ"ע, ועיין מה שכתבתי גילוי מנ"א סיון רצ"ב [פ"ק א]: (ז) [פ"ק י] ש"ח חו"ל. גמרא
ה"ט"ו ע"ז ס"ק ט' לחלק הא דלתי מבדיל בשתייה כמו שאמר יעלה ויבא בשתייה,
היינו כיון דהבדיל פס"א ופס"א אהו [כתי"ן] חול, אין שייכות עוד להבדיל לעשות
שנית חול, וא"כ הא"כ אי מתפלל הראשונה לחזר וזכר להבדיל, ראו לו חלמה
להבדיל בשניה (שמדיל) שמתפלל [כתי"ן] לתשלומין, כיון דעדיין לא הבדיל, דהא
גם בתשלומין שייך הבדלה, אלא דלא שייך להבדיל ב' פעמים. שוב ראיתי סיוע
לה"ט"ו מדברי הרא"ש [ברכות פ"ד סיון ב] שכתב מי שלא הבדיל באחת מהן, או
שהבדיל בשתייה אין מחזירין אותו, דאין כאן גילוי דעת דראשון לתשלומין, וכן
משמע מדפריקין [שם כו, ב] למימרא כיון דלא אבדיל כמאן דלא צלי דמי. משמע דאי כמאן דצלי דמי יצא ידי שתייה, אע"ג שלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה.
ובהכרח הא דהוצרך הרא"ש לראיה, והא פשיטא דליכא גילוי דעת בזה, היינו דבהבדלה שניה הוי הפסק כיון דלא צריך (למבדיל) [להבדיל] בשניה, (ועיין בט"ז סוף
סיון זה), או דסלקא דעתך דהוי גילוי דעת ומתפלל שתייה לחובה, ולזה הביא ראיה מפירכת הש"ס דהבדיל בשתייה אינו מוסיף לו, ואם נימא כנוכר לעיל דכל כמה
דלא הבדיל שייך בו להבדיל בתפלה אף שהוא רק לתשלומין, א"כ אין ראיה מהסלקא דעתך, דהא ראו לו להבדיל, ואין ראיה דמתפלל בשניה לחובה. מה שאין כן
בהבדיל בשניהם. ועדיין צ"ע, ועיין מה שכתבתי גילוי מנ"א סיון רצ"ב [פ"ק א]: (ז) [פ"ק י] ש"ח חו"ל. גמרא
ה"ט"ו ע"ז ס"ק ט' לחלק הא דלתי מבדיל בשתייה כמו שאמר יעלה ויבא בשתייה,
היינו כיון דהבדיל פס"א ופס"א אהו [כתי"ן] חול, אין שייכות עוד להבדיל לעשות
שנית חול, וא"כ הא"כ אי מתפלל הראשונה לחזר וזכר להבדיל, ראו לו חלמה
להבדיל בשניה (שמדיל) שמתפלל [כתי"ן] לתשלומין, כיון דעדיין לא הבדיל, דהא
גם בתשלומין שייך הבדלה, אלא דלא שייך להבדיל ב' פעמים. שוב ראיתי סיוע
לה"ט"ו מדברי הרא"ש [ברכות פ"ד סיון ב] שכתב מי שלא הבדיל באחת מהן, או
שהבדיל בשתייה אין מחזירין אותו, דאין כאן גילוי דעת דראשון לתשלומין, וכן
משמע מדפריקין [שם כו, ב] למימרא כיון דלא אבדיל כמאן דלא צלי דמי. משמע דאי כמאן דצלי דמי יצא ידי שתייה, אע"ג שלא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה.
ובהכרח הא דהוצרך הרא"ש לראיה, והא פשיטא דליכא גילוי דעת בזה, היינו דבהבדלה שניה הוי הפסק כיון דלא צריך (למבדיל) [להבדיל] בשניה, (ועיין בט"ז סוף
סיון זה), או דסלקא דעתך דהוי גילוי דעת ומתפלל שתייה לחובה, ולזה הביא ראיה מפירכת הש"ס דהבדיל בשתייה אינו מוסיף לו, ואם נימא כנוכר לעיל דכל כמה
דלא הבדיל שייך בו להבדיל בתפלה אף שהוא רק לתשלומין, א"כ אין ראיה מהסלקא דעתך, דהא ראו לו להבדיל, ואין ראיה דמתפלל בשניה לחובה. מה שאין כן
בהבדיל בשניהם. ועדיין צ"ע, ועיין מה שכתבתי גילוי מנ"א סיון רצ"ב [פ"ק א]: (ז) [פ"ק י] ש"ח חו"ל. גמרא

96

בדצרי התוס' הללו מדין תפלת שחרית בכל השנה ושאלתי לחכמים ואין פותר. [מהשמות שנדפסו בסוף הספר]:

(א) במג"א [הל' תפלה] סי' ק"ח
ס"ק ט"ז

[בשו"ע סעיף י"א, טעה במנחה של שבת והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת מתפלל במוצאי שבת שמים ואינו מזדיל בשניה ויתפלל אותה בתורת נדבה ואינו נריך לחדש זה דבר]. וה"ה אם לא הזכיר יעלה ויבא [במנחה של ראש חודש]. וכחצ מגן אברהם [שם], ונראה לי דאם צלילה ג"כ ראש חודש לכולי עלמא^ה יתפלל דהא ירוח שיאמר יעלה ויבא עכ"ל:

ובעיני דין זה תמוה דהיאך יאמר צלילה בתפלה השנית יעלה ויבא הלא תפלה זו בזה צליל תפלת המנחה של יום שעבר ששכח לומר זה יעלה ויבא, ואם כן ז"ל דהיום שעבר היה ראש חודש ומשום הכי אותה תפלה ששכח לומר זה יעלה ויבא הוה כמאן דליחא, וא"כ היאך אפשר לומר יעלה ויבא בתפלה זו דליל יום שני כיון שיום הראשון הי' ר"ח ואם יאמר יעלה

ויבא עכשיו הרי הוא מחזיק את יום שני לר"ח ואז אין מקום לתפלה זו כל עיקר שהרי אינה בזה אלא להשלים התפלה ששכח לומר זה יעלה ויבא ביום ראשון, וכיון שהוא רוצה לומר עכשיו יעלה ויבא לפי שר"ח הוא עכשיו, הרי התפלל ביום ראשון כהוגן בלא יעלה ויבא ושוב א"צ להשלים תפלה זו:

ואם יתפלל עכשיו שנית בלא יעלה ויבא פשיטא דלא אהני מידי כידוע. וגם אינו ראוי להתפלל בלא יעלה ויבא דשמא ראש חודש הוא. ואי משכחת לדינו של המג"א, לא משכחת ליה אלא בחולו של מועד ששכח לומר יעלה ויבא במנחה של יום א' דחולו של מועד ובליל שלאחריו חולו של מועד נזכר, אבל בענין אחר אין מקום לדין זה כלל. ומוטב שלא להתפלל תפלת השלמה כלל ולסמוך על דעת רבינו יהודה צעל התוספות [ברכות כ"ו: תוד"ה טעה]. ודיוס טוב של גלויות נמי הנה כמו צ' ימים ר"ח, דאין לו תקנה לפע"ד מטעמא דלעיל ומוטב לסמוך על דעת ר"י ולא יתפלל תפלת השלמה כל עיקר, כנלע"ד ברור לדינא ושז ואל תעשה עדיף^א:

(ה) פירוש אף דיש בזה מחלוקת בין ר"י וחכמי פרובינצ"ה אם צריך לחזור או לאו, ע"ש בט"ז ס"ק י"א ובתוס' דף ברכות כ"ו ע"ב ד"ה טעה, בהא עכ"פ כולי עלמא מודי.

(ו) היינו דהמג"א כתב שם אחר הדין דראש חודש, וה"ה בליל י"ט שני וה"ה אם שכח ותן טל ומטר או משיב הרוח.

(ז) על חידוש זה של רבינו זצ"ל עמדו כמה מגדולי הפוסקים. ראשית, החיד"א

בספרו מחזיק ברכה (ליוורנו תקמ"ה) או"ח סי' זה סק"ט (הביאו גם השערי תשובה ס"ק י"ז) אחרי הביאו את דבריו מתרץ תמיהתו בזה"ל: ולי ההדיוט נראה דלק"מ חדא דהמונח שהניח כי עבדינן תרי יומי ר"ח מספק היא הנח"ה שוברת דלאו משום ספיקא הוא כמבואר בתשובת רבינו ישעיה הראשון מטראני הבאתיה בס' הקטן ברכי יוסף סימן תכ"ז וע"ש מה שרמזתי. ותו דהן לו יהי משום ספק כיון דדינא הוא דתפלת התשלומין נאמרת כתפלה של עכשיו א"כ לא מוכח בתפלות אלו עצמן תרתי דסתורן מחמתן דלעולם היום ר"ח אלא דאתמול לא התפלל כדתקון רבנן וצריך לחזור ומה שאומר יעלה ויבא גם בתפלת התשלומין הגם דלפום קושטא לא נשנית אלא משום הא מ"מ אינו ניכר מהתפלה עצמה משום דדינא הכי הוא דכיון דעתה ר"ח נאמרת בתפלה עכשיו, ובשגם אתמול התפלל וחזור עתה משום יעלה מ"מ מכח התפלות עצמן שמתפלל עתה אין נסת"ר מחמתן כמדובר, והן לו יהי משום ספק הרי לא התפלל כתקנת חכמים וחזור דינו של הרב מג"א אמת, עכ"ל. (החיד"א בספרו מעגל טוב (סדר נסיעותיו מא"י לארצות אפריקא ואירופא) כותב מעת ביקורו אצל רבינו זו"ל: הלכתי לבקר להגאון ר' שאול וכו' והסביר לי פנים הרבה והראה לי ב' לשונות מג"א, אחד שתמה עליו בספרו והב' שלא נדפס, והשבתי לו תיכף ומיד ועשה לנו כבוד גדול, עכ"ד. - ואולי הכוונה על דברי המג"א הללו).

ושנית מדברי סופרי"ם הצל"ח במס' ברכות (כ"ו:) פליג על דברי רבינו בחדא (בענין ר"ח) ומודה ליה בחדא (בדין יו"ט שני) ואלו דבריו: ואני אומר שהתקנה שתיקנו שלא יהיו מקבלים עדות החודש אלא עד המנחה במס' ר"ה דף ל' ע"ב מפני שנתקלקלו הלויים היא לא על חודש תשרי לבד היתה כי אם על כל חדשי השנה שבכלם שייך תקלה זו שבודאי בכל ר"ח היה שיר ובפרט לדברי הרמב"ם בפ"ג מקידוש החודש [הלכה ה'] שהתקלה היתה בקרבן מוסף פשיטא ששייך בכל החדשים וכן משמע שם מדברי הרמב"ם שעל כל קבלת עדות החודש של כל חדשי השנה היתה תקנה שהרי לא הזכיר ראש השנה כלל ולא חודש תשרי אלא סתם דבריו על כל קבלת עדות החודש, ואף ששוב אחד החורבן התקין ריב"ז שיהיו מקבלים עדות החודש כל היום מ"מ כי היכי דאמרי' במס' ביצה דף ה' ע"ב דאף מתקנת ריב"ז ואילך ביצה אסורה דמי לא מודה ריב"ז שאם באו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגין אותו קודש ולמחר קודש ה"נ אמרינן כן בכל חדשי השנה וכל ראשי החדשים שהם שני ימים הם קדושה אחת לענין תפלה ושפיר קם דינו של המג"א. ואמנם בשני ימים של גליות אם טעה בשביעי של פסח או ב"ט ראשון של שבועות או בשמיני עצרת במנחה והתפלל תפלת חול לא יתפלל ערבית שתים, ע"כ.

ובא הכתו"ב השלישי רבי עקיבא איגר בהגהותיו לשו"ע שם שהביא את דבריו, והוסיף שבס' טורי אבן רפ"ג דר"ה כ' ג"כ בפשיטות דבכל ר"ח היה התקנה דאין מקבלים עדות מן המנחה ולמעלה. ואולם ברפ"ד דר"ה כ' בהיפוך עיי"ש, ועי' בתשו' שי למורא סי' נ"ג. ועי' במ"ש הב"י סי' קל"א בשם שבולי

דף מ' ע"ב

במתני' ועל הנוצלות [וכו'] אומר
 שהכל נהיה צדצרו. וצגמ' [וכו']
 מאי נוצלות, רבי זירא ור' אילעא חד
 אמר צושלי כמר"א, וחד אמר תמרי
 דזיקא^ט. והנה צענין ערלה האריך הרב
 הש"ך [הל' ערלה סי' רצ"ד סק"ה] להוכיח
 כדעת הרצ"י צושלי כמר"א חייבין
 צרצעי להרמז"ס [בפיה"מ ערלה פ"א].
 ומ"מ לענין דינא לכאורה יפה כיון
 הש"ע [הל' ערלה סי' רצ"ד ס"א] שחפס
 דעת הטור [שם] עיקר' ונהי דמחלף
 אין ראיה כמ"ס הש"ך (ויש צש"ך צוה

קצת דברים שאינם מובנים כלל וכו').
 מכל מקום הדבר תמוה כיון דלענין
 ברכה מצרכין שהכל על צושלי כמר"א
 היאך יתחייבו צרצעי, ואנן חזינן איפכא
 צחרצנין וזגין והתמיד שלהם דקי"ל
 [שו"ע או"ח סי' ר"ד ס"ו] שמצרכין צורא
 פרי הגפן ואפ"ה פטורין מצרצעי [מס'
 ערלה פ"א מ"ח] דפרי אמה פודה ואי
 אמה פודה צוסר ופגין [ירושלמי פ"א
 ה"ה]. ומ"ס הש"ך צשס רבינו שמשון
 יגעתי ולא מצאתי, רק הצרטורה
 מפרש לה נמי לענין צרצעי, אצל הטור
 מצי מפרש לה למתני' לענין ערלה

לקט משמע להדיא דגם בר"ח דכל השנה הדין כן דבבאו עדים מן המנחה
 ולמעלה היו נוהגים היום קדש ומחר קדש.

ורביעי בקודש במחצית השקל (שם) הביא את דברי רבינו והשגת הצ"ח
 עליו. ומה שסובר הצ"ח כרבינו לענין יו"ט שני של גלויות כותב ע"ד: ולענ"ד
 לבבי לא כן ידמה, דבאמת ידעי' בקבעיא דירחא קמאי עיקר, ולכן אי שכת
 במנחה ז' של פסח צריך השלמה בערבית ואי דא"כ איך יתפלל בלילה להשלמה
 תפלת י"ט כיון דחול הוא מה בכך הלא חכמים תיקנו להתפלל גם בחול תפלת
 י"ט וא"כ יום הוא שנתחייב בתפלת י"ט ואפי' לא היינו בקיאים והוי ספק גמור
 אכתי י"ל כיון דחכמים תיקנו להתפלל מספק בשני הימים תפלת י"ט שפיר שייך
 השלמה.

ועיין בצ"ח למס' ברכות דף ל' ע"ב לחלק בין שכח בדיעבד דחולק על
 רבינו כנ"ל, ולהתפלל לכתחילה במעריב אם שכח במנחה דאין לו להשלים כי
 שמא בלילה אינו ר"ח, ע"ש.

ובמשנה ברורה ס"ק ל"ד הביא גם את כל השיטות הנ"ל, ובשעה"צ הוסיף
 שלענין ר"ח הסכימו עם המג"א הדרך החיים והח"א. ולענין יו"ט שני של גלויות
 עי' במגן גבורים.

(ח) פרש"י, כמו שרופי חמה שבשלם ושרפם החום ויבשו ותמרים הם.

(ט) פרש"י, שהשירן הרוח.

(י) דפטורין מרבעי. וזה לשון השו"ע: הנוטע עץ מאכל מונה לו ג' שנים מעת
 נטיעתו וכו' והפגים והתמרים שאינם מתבשלים וכו' כולם חייבים בערלה
 ופטורים מרבעי. ואחרי זה כתב השו"ע: ויש מי שאוסר תמרים שאינם
 מתבשלים אף ברבעי, והיינו דעת הרמב"ם הנ"ל.

בה דבר. (יד) והוא הדין אם לא הזכיר (זה) יעלה ויבא במנחה (זו) של (ח) ראש חדש: יב. [ח*] הטועה ומזכיר מארע שאר ימים בתפלה (זה) שלא בזמנה (זה) לא הוי הפסקה. הגה מיהו, אם נזכר שטעה פוסק אפלו באמצע הברכה (אור ודוע מסכת ברכות):

שגרי תשובה

(ח) ראש חדש. עין באר היטב. וכתב ברפי יוסף בשם מהר"י פראגי ומהר"י זיין בתשובה כתב יד, מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני שאלת מטר ומתפלל ערבית שמים יואל מטר בשניהם, ובדיעבד אם לא שאל מטר בתשלומין יצא, עין שם. והוא דבריו הנכנסת הגדולה ופירוש חדש שהביא הפאר היטב, ואמנם אין כן דעת מגן אברהם שהביא בעצמו לעיל סעיף קטן יב לענין אם משלים בשחרית דראש חדש תפלת ערבית שלפניו, ועין בשמי צבור בשם מהר"ם לזכור ולהתפלל בתורת נדבה, עין שם. וכתב בשלמי צבור, מי ששעה בתפלת מנחה שלפני יום שאלת מטר ושאל, שכן הדין צריך לזכור ולהתפלל ונאנס ולא חזר, ובלילה חלה השאלה, יתפלל ערבית שמים, רק יתפלל השנה בתורת נדבה. ומה שכתב בשם המגן אברהם ואם בלילה גם כן ראש חדש כח, עין בספר בנין אריאל חלק ב דף כד שכתב עליו, כיון דשני ימים ראש חדש מספיקא אם כן סתרי אהרבי עין שם, ומתווכח ברכה מלבד דברי המגן אברהם, תנא, דלאו מספיקא, וחביא מתשובת ר"י ז"ל. ועוד, דאפלו מתשובת א"י כן סתירה עכשו, עין שם, והביאו בשלמי צבור, עין שם. וכתב מהר"ם ברכה בשם שו"ת זרע אמת, אם שכתב להזכיר ראש חדש במנחה והיה ראש חדש בערב שכתב יום אחד ונזכר אחר שכתב, לא יתפלל תפלת התשלומין, והטעם, כיון דאותה תפלה אין להתפלל רק בנדבה ואין תפלת נדבה בשבת, עין שם. ועין לעיל סעיף קטן ח מה שכתב בשם דגול מרכה ומה שכתבנו שם:

אם תתפלל התשלומין שכתב ולא הזכיר יעלה ויבא אין מחזירין אותו, עין שם: יג. ימים. זה למד בבית יוסף מדאמרין דאם הבדיל בשמיעה יצא, עין שם. וש"י הקשה עליו דלאו דוקא, דהתם נדאי זמן הבדלה היא בעת ההיא רק שעה האיש הבדיל שנית ללא צרך, מה שאין כן במיד שצ"ל לו שכתב ביום ההוא כגון שאומר בימות החול מה ששנך לפסח, אין לך הפסק גדול מזה, וצריך עיון פסק זה, עד כאן לשונו. וכן בתשובה הלכות קטנות חלק א סימן רס חולק על זה ופסק דמחזירין אותו, עין שם. ואפשר לומר דאין בתפלת התשלומין, כגון מי שלא התפלל מנחה בראש חדש או בשבת או בשאר מועדים שמתפלל ערבית שמים, כענין זה קאמר דאם הזכיר בתפלה של תשלום ראש חדש או שבת או מארע שאר מועדים, כיון דתפלה זו בא לתשלום היום שכתב, הסכימו הרבה אחרונים:

באור הלכה

יב. הטועה ומזכיר מארע וכו' לא הוי הפסקה. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו בשם האחרונים. ומכל מקום לענין תפלת התשלומין כגון מי שלא התפלל מנחה בראש חדש או בשבת או בשאר מועדים שמתפלל ערבית שמים, והזכיר בתפלה של תשלום ראש חדש או שבת או מארע שאר מועדים, כיון דתפלה זו בא לתשלום היום שכתב, הסכימו הרבה אחרונים דלא הוי הפסק:

לומר, שכתב גם כן להתפלל בערבית תפלה שניה להשלמה, ובתורת נדבה, והינו גם כן מטעם הנ"ל, מפני שאינו מרויח כלום בתפלה זו, שהרי יעלה ויבא לא יאמר עכשיו שכתב עבר ראש חדש, ותפלת שמונה עשרה כבר התפלל, אבל אם בלילה גם כן ראש חדש, לכלי עלמא יתפלל, דהא ירויח שיאמר יעלה ויבא, כן כתב המגן אברהם, והסכימו עמו האחרונים. עוד כתב המגן אברהם, דהוא הדין בליל יום טוב שני, ורוצה לומר, אם התפלל של חל במנחה של יום טוב ראשון צריך להתפלל בלילה להשלמה לכלי עלמא, דהא ירויח שיתפלל של יום טוב. ובספר צ"ח חלק על זה הדין השני, והביאו בחדושי ר' עקיבא איגר, ועין במחצית השקל ומגן גבורים: (זה) יעלה ויבא. בדייקא נקט יעלה ויבא, דאם שכתב טל ומטר או משיב הרוח בשבת וראש חדש במנחה, או ששכתב שאר דבר המצריכו לחזור ולהתפלל, לכלי עלמא יתפלל בערב שמים, דהא ירויח זה בתפלת התשלומין: (זו) של ראש חדש. אם חל ראש חדש בערב שבת והיה ראש חדש רק יום אחד, ושכתב במנחה להזכיר של ראש חדש ונזכר אחר שכתב, כיון דאינו מועיל כלום, ורק שיכול להתפלל בנדבה, ואין מתפללין תפלת נדבה בשבת. ואם לא התפלל שחרית ביום ראשון של פסח וביום שמיני עצרת, כשמשלים במנחה יתפלל תפלות שוות, ואם טעה בתשלומין והתפלל כמו שהיתה ראיה להתפלל בשחרית, אינו חוזר. וכן אם לא התפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחילין לומר טל ומטר ומתפלל ערבית שמים, ישאל מטר בשניהם, ובדיעבד אם לא שאל בשל תשלומין יצא. ועין בבאור הלכה (אות ה): יב. שלא בזמנה. כגון שהזכיר יעלה ויבא שלא בראש חדש וחלו של מועד, או שהוסיף של שבת יום טוב בחל וכהאי גוונא, ונזכר לאחר שגמר הברכה או כל התפלה: (זה) לא הוי הפסקה. שיהיה צריך על ידי זה לחזור לראש או לתחלת הברכה שהפסיק בה. ורב האחרונים חולקים על פסק זה וסבירא להו דלא צריך זה מאם הפסיק בשיתחב באמצע התפלה, דפסק השלחן ערוך לעיל בסימן קד סעיף ו שצריך לחזור לתחלת ברכה, ובשלא ראשונות ואחרונות חוזר לתחלת השלש, ועין לעיל שם שבאנו כל פירטי דיני השיתחב. גם בדרך החיים ובחיי אדם סתמו לדינא כמותם. ועין בדרך החיים שהוסיף עוד וכתב, דהני מלי אם הזכיר דבר שאין שייך לאותו היום, כגון שאומר זכרנו וכו', וכתבנו וכו', דאין זמן פתיחה היום, או שאמר יעלה ויבא עד לאחר יום ראש חדש הזה, שהוא שקר מחלט, שהיום אינו ראש חדש, על כן דינו כשח באמצע תפלה וכנ"ל, אבל אם לא אמר שקר, כגון שאמר זכרנו לחיים ולא אמר וכתבנו כ"א או הבדלה בחזון הדעת, שמוזכר מה שחזן לו השם יתברך לב להבין ולהבדיל, וזה שייך בכל השנה לתת תודה להשם יתברך שחלק לו לב להבין ומדע לידע, או שאמר יעלה ויבא עד ביום ראש חדש הזה, דלא הוי שקר, רק כמוסוף בתפלתו, ואף שאסור להוסיף בשלש ראשונות ואחרונות, מכל מקום כשח לא הוי, עד כאן לשונו. ועין בחיי אדם כלל כה שכתב, בין לענין שיתחב בשוגג בתפלה ובין לענין שהזכיר דבר שלא בזמנו, בדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה, כיון שפסיק הברכה, אף שהוסיף בה דבר שלא כענינו, אינו רשאי לחזור, וכל שכן אם כבר השלים תפלתו, עין שם טעמו בנשמת אדם:

שער הצינון

נד. הצ"ח והפסקת השקל ודרך החיים והחיי אדם, דלא כבנין אריאל: נה. מגן אברהם: נו. שער השקל: נז. שער תשובה: נח. שער אדם ומגן גבורים: יב. נט. לבוש ועלת תמיד: ס. כנסת הגדולה ועלת תמיד ופירוש חדש והלכות טענות ויד אהרן והגרי"א. והנה לפנינו שיחה

תכ אם הנשים רשאות לקונן בראש חדש. ובו ב' סעיפים:

א משנה מוצר קטן
כח. ב טור בשם
תלמידי רש"י בשם
רש"י וכו' ודעה
בסימן תא בשם
רמב"ם וכו'
תשובת הגונים.

א. "על המת נשים מענות, שכלן אומרות כאחד, ומטפחות, דהינו להכות כף אל כף, (א) אבל לא מקוננות, שמהא האחת אומרת והאחרת עונות אחריה, ואחר שנקבר המת, לא מענות ולא מטפחות: **ב.** (ב) באומרים צדוק הדין וקדיש. הגה (ג) ואין נוהגין בן, ועין ביוזרה דעה סימן תא סעיף ו בהגה, וכן בכל הימים שאין אומרים בהם ^התחנון (מנהגים), (ד) וכן בערב שבת אחר חצות. יש אומרים שאם קוצרין מת (ה) בלילה, שאין אומרים קדיש ולא צדוק הדין (כל בו):

תכא קריאת ובקראשי חדשיכם קדם פסוקי דזמרה. ובו סעיף אחד:

א טור צינתי לעיל
סימן מח.

א. "נוהגין באשכנז (א) שאומרים פרשת ובקראשי חדשיכם שחרית אחר פרשת התמיד, ובספרד אין נוהגין לאמרה, לפי שעתידין לקרות אותה בספר תורה:

תכב סדר התפלה והלל בראש חדש. ובו ו' סעיפים:

א ברייתא שבת כר.
ב שם ברייתא.

א. "ערכית שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ברכות (א) ואומר ^היעלה ויבא ברכה. ואם לא אמרו בערבית אין מחזירין אותו (ב) (ובאזנה מקום שנזכר שאינו חוזר, עין לעיל ^הסימן רצד סעיף ד וז), בין שראש חדש יום אחד בין שהם שני ימים, מפני שאין מקדישין את החדש (ג) בלילה, אבל אם לא אמרו שחרית ומנחה, ^ה(ד) מחזירין

שני תשובה

באר היטב

(א) **סימן רצד.** עין באר היטב. ועין בשלמי חגיגה בשם מ"מ דאפלו לא סיס רק הוכיח השם אינו חוזר: (ב) מחזירין. עין באר היטב. עין פרי חדש וברכי יוסף, ושם בשו"י ברכה בשם הרשב"א, דאפלו כבר התפלל מוסף צריך לחזר, ולכשיגיע מנחה מתפלל מנחה

ה. תחנון. כתב לבוש שאפלו לחכם בפניו אין אומרים צדוק הדין שהוא תחנון, אלא דורשין עליו אם בר הכי הוא ואומרים קדיש אחר הדרשה, עין שם סימן תרע. ובטור כתב דחכמי מגנצא אמרו צדוק הדין בראש חדש חנכה ופורים על אדם גדול. וכתב הש"י, ושמעתי מזקן אחד שהעיד שהיה בקהלה קדושה קראקא בשנת שלג שנפטר רמ"א ז"ל ביום ל"ג בעמר והיו מספקים אם לומר צדוק הדין, עמר אדם חשוב אחר והעיר ששמע מפי רמ"א שיש לומר צדוק הדין על אדם גדול ותכף אמרוהו על רמ"א בקול רם, ונראה לסמוך על זה בימים שאין בהם תחנון כגון ל"ג בעמר או ט"ו באב ובשבת שאינם מוציאים, אבל לא בראש חדש וחנוכה ופורים וחדש ניסן, דאלו יש בהם אסור מדיון התלמוד, עד כאן לשונו:

ה. יעלה ויבא. והשמש יתחיל תפלתו קדם הצבור, וכשיגיע יעלה ויבא ירים קולו להשמיע בצבור, עין סימן קיד: **ג.** **סימן רצד.** דהינו תכף כשסיים הברכה אפלו לא התחיל עדין מודים, עין סימן רלו סעיף ב ועין סימן קח: **ג.** מחזירין. ודוקא אם עדין לא התפלל תפלת מוסף, אבל אם התפלל מוסף אין צריך לחזר, כנסת הגדולה, עין שם. ועין סימן ככו סעיף קטן ד מה שקכתנו שם:

משנה ברורה

תכא א (א) שאומרים פרשת ובקראשי חדשיכם. כדי לפרסם שהוא ראש חדש [מגן אברהם]:

תכב א (א) ואומר יעלה ויבא ברכה. ומבאר לעיל בסימן רלו סעיף ^הב דמכריז השליח צבור ^הבין קדיש

לתפלה שהוא ראש חדש, ולא חשיב הפסק בין שהוא צריך תפלה:

(ב) ובאזנה וכו' עין לעיל בסימן רצד. ושם מבאר דמשהתחיל לומר ותחזינה והזכיר ברוך אתה ה', ^האפלו לא סיס המחזיר וכו' נמי

אינו חוזר: **(ג) בלילה.** ולא היה עדין קדשת ראש חדש על היום.

ואפלו בליל שני של ראש חדש שיהי טעם זה, שהלא יום שני הוא רק

משום ספיאק, דאלו היום ראשון היה קדש היום שני הוא חל:

(ד) מחזירין אותו. כתב הפנסת הגדולה, דדוקא בשנזכר קדם

שהתפלל מוסף, אבל אם לא נזכר עד שהתפלל מוסף, ^היצא בדיעבד

^הבמה שהזכיר קדשת היום בתפלת מוסף ואין צריך לחזר ולהתפלל שחרית, וכמו דמקלינן בזה בסימן ככו סעיף ג בשלח צבור לכתחלה,

תכ א (א) אבל לא מקוננות. שזהו עקר ההספד, ואסור בראש חדש, שהוא כמו יום טוב. ועין ביוזרה דעה סימן

תא סעיף ה דכל זה באינש דעלמא, ולתלמיד חכם מקוננות בדרבן

באל: **ב (ב) אומרים צדוק הדין וכו'.** שאינו הספד אלא הודאה

וקבלת דין שמים: **(ג) ואין נוהגין בן.** שמרגיל להספד. וכתבו

האחרונים, שאפלו לחכם בפניו אין נוהגין בראש חדש לומר צדוק הדין

שהוא תחנון, אלא ^הדורשין עליו אם הוא בר הכי ואומרים קדיש אחר

הדרשה: **(ד) וכן בערב שבת אחר חצות.** שגם בן אין אומרים

תחנון, והוא הדין בערב יום טוב, לכן אין אומרים צדוק הדין. ועין עוד

פרטי דינים בזה ביוזרה דעה סימן תא סעיף ו ובאחרונים שם. כתב

הש"י, דמתר לומר צדוק הדין על אדם גדול שמת אפלו בימים שאין

אומרים בהם תחנון, כמו ל"ג בעמר או ט"ו באב ובשבת וכדומה,

דאינם מוציאים, אבל לא בראש חדש חנכה ופורים, דאלו נזכרו בתלמוד:

(ה) בלילה. אבל בבין השמשות ^היכול לומר צדוק הדין וקדיש:

שער הצינו

לענין שחרית, אבל אם התפלל מנחה ולא הזכיר יעלה ויבא והתפלל אחר כך מוסף אינו מועיל לזה, דאי לא תימא הכי אפאי קמא לן דאם שכח להזכיר יעלה ויבא בתפלת המנחה יחזור ותפלל, הלא מסתמא התפלל מוסף והזכיר בו קדשת היום, אכן יש לרחות, וזכרית קדשת היום במוסף אינו תקון רק על מה שקלקל מקדם ולא הזכיר אבל לא על מה שיקלקל אחר כך, ועל בן צריך עיון: ד. נראה לי דאף לדעה זו, אם אבד שהתפלל מנחה מקדם מוסף והזכיר יעלה ויבא, אין זה תקון למה שלא הזכיר בשחרית, דאין לנו אלא מה שנאמר בנמרא שמוסף הוא תקון לתפלת שחרית, ועל בן יחזור ותפלל עוד תפלה לתשלומי על שחרית, וכו' משמע מדברי הראש"ש על אותה סוגיא בברכות. עין שם לענין שליח צבור:

תכ ב א. ובחיי אדם הלכות ראש חדש מפקפק אם בתוך הדרשה מעורר קנים והספד, מחמת שאין לנו כעת תלמיד חכם לענון הנה, עין שם. ודוקא על ראש חדש, אבל בשאר ימים שאין אומרים בהם תחנון, דמרינא אין ההספד אסור בהן, אין להתחמיר בזה: **ב.** והשמטתי ממנו חדש ניסן דהשיגו האליה בזה, עין שם: **ג.** כי בבאר הגולה כתב טעם לדון זה ממה דפסקו לעיל בסימן קלא סעיף ג לענין גפילת אפים, ועין שם בט"ז דגם שם מתר בין השמשות:

תכב א א. ודוקא בין קדיש, אבל כשהוא עומד בברכת קריאת שמע בין הפרקים אסור להפסיק, כמבאר שם: **ב.** שם משנה ברורה, וכו' כתב בשערי תשובה: **ג.** לכאורה דומא

שנים דהא ממ"נ לא ישלים החסרון של תפילת שבת וכבר התפלל תפילת חול. אולם הביאו דהרי"ף חולק דכיון דלא הזכיר ר"ח או שבת הוי כלא התפלל כלל וא"כ צריך לחזור ולהתפלל עוד.

ודברי התוס' הובא בשו"ע סי' ק"ח דאם שכח יעלה ויבוא במנחה של ר"ח או שהתפלל תפילת חול במנחה של שבת אז יתפלל ערבית שנים בתורת נדבה, ופי' הט"ז והמג"א דכיון דהוי מחלוקת ראשונים אם יתפלל עוד לכן יתפלל אבל יתנה שיהא נדבה להצד דאינו חייב. וכתב ע"ז המג"א דהא דהוי מחלוקת בשכח יעלה ויבוא במנחה של ר"ח הוא בסתם אבל אם יש שני ימים ר"ח ושכח במנחה דיום א' אז בלילה הרי מתפלל של ר"ח ולכו"ע יחזור ויתפלל דמרו"ח יעלה ויבוא, וכן ביו"ט שני.

ובהגהות רע"א ובמחצית השקל הביאו מהצ"ח שהביא מספר בנין אריאל שחלק על המג"א, דבי ימים של ר"ח הוי ספיקא דיומא, וא"כ ממ"נ אם יום ראשון ר"ח אז היעלה ויבוא של ליל שני אינו כלום ולא יתפלל ואם יום שני ר"ח אז אינו חייב בתשלומין כלל, וא"כ לא הועיל כלום בזה דהוי עוד יום ר"ח. ובאמת עיין במ"ב בסי' תכ"ב סק"ג שכתב להדיא דשני ימים של ר"ח הוי ספיקא דיומא [ולכן בשכח יעלה ויבוא בלילה אינו חוזר דאין מקדשין החודש בלילה, וגם בשכח בליל שני הרי הכל משום ספיקא דיומא ושפיר שייך בה טענת דאין מקדשין החודש בלילה].

אמנם הצ"ח חלק על הבנין אריאל דהוי כמו ר"ח דאינו מדין ספק אלא הכל קדושה אחת כיון דהתקינו שלא יקבלו עדים מן המנחה ולמעלה ואז הוי קודש בודאי היום ולמחר ה"ה בכל ר"ח תקנו כן, והביא דברי סתירת הטו"א בר"ה האם תקנו כן בכל ר"ח.

והנה לפי הנ"ל לכו"ע ענינא דשני ימים של ר"ח הוא מדין ספיקא דיומא, ורק דנחלקו אי הוי כשאר ימים טוב שני של גלויות דדינו ממש כספק או דדמיא ליו"ט של של ר"ה דיש בו דין ודאי ע"י הספק, אבל שורש הדין שוה דהוי כעין ספיקא דיומא.

וכבר העיר הברכי יוסף דכל זה הוא דלא כהתוס' רי"ד, דלהרי"ד אינו מענינא של ספיקא דיומא כלל. אולם עפ"ז יש לנו סתירה חמורה במ"ב. דהמ"ב הסכים להצ"ח דהוי בתורת ודאי ואעפ"כ לגבי אין מקדשין את החודש בלילה כתב דגם בליל שני אין חוזרין כששכח יעלה ויבוא דיום שני הוא משום ספיקא דיומא דראשון, הרי א"כ צדקו דברי הבנין אריאל, וצ"ע.

ויוצא מכל הנ"ל דיש לנו ג' צדדים בגדר של בי ימים של ר"ח, דלהתוס' רי"ד יש בודאי שני ימים של ר"ח ע"י שנבלע בשניהם מקצת ר"ח בזה ובה. בי הצ"ח נקט דהוי בי ימים ודאי של ר"ח אבל כעין ר"ה ע"י תקנת שלא יקבלו עדים מן המנחה ולמעלה, ג' ולבנין אריאל הוי ממש ספיקא דיומא ודו"ק.

(א) נדרים דף ס': חדש זה אסור בכל החדש ור"ח להבא, פשיטא כי איצטריכא לחדש חסר מהו דתימא ראש חדש לשעבר הוי ולא ליתסר קמ"ל קרו אינשי ריש ירחא. ופי' הר"ן דר"ל דכשיש שני ימים של ר"ח [והוי חודש הבא חודש חסר] אז ס"ד דיהא נאסר גם יום ראשון של ר"ח קמ"ל דבלשון בני אדם מקרי חודש הבא.

ובמג"א הוכיח מכאן דלולי לשון בני אדם הוי יום ראשון של ר"ח לחודש העבר, ועפ"ז דן בציור שלו דבבן שנולד בלי חשון [בשנה שהיו בי ימים ר"ח כסלול], וכשנתגדל לאחר י"ג שנה יש רק יום אחד של ר"ח דהיינו א' כסלו, ודן מתי נעשה בר מצוה וכנראה נקט דיהא נעשית בר מצוה בא' כסלו כיון דנולד בר"ח כסלו, אולם כתב דלהמבואר בסוגיין כאן דיום א' דר"ח הוי לחודש העבר [דרכ בלשון בני אדם הוי לחודש הבא], א"כ יהא נעשה בר מצוה בכ"ט חשוון¹.

וחזינן דהמג"א דן איך להגדיר יום של ר"ח האם הוי לחודש העבר או לחודש הבא. ולכאורה הדברים תמוהים איך ס"ד שיהא לי חשון תחילת כסלו, הרי עדיין הוי רק לי חשון ופשיטא דאין מונין ימי החודש אלא מיום בי דר"ח וא"כ איך קס"ד דיהא בר מצוה בתחילת כסלו מחמת דנולד בר"ח כסלו.

אמנם להתוס' רי"ד (המובא בברכי יוסף בהלי ר"ח) א"ש דע"ש בתוס' רי"ד שביאר מהו כל הך ענין של בי ימים של ר"ח, ולמה נעשה ר"ח בי ימים. וכתב דבר נפלא דכיון דבחדשי הלבנה הם כ"ט יום ומחצה וא"כ ביום לי כבר מתחיל חודש הבא, ורק דאין מונין למועדות אלא מיום שני, אבל בעצם מתחיל החודש באמצע יום לי [וא"א לקדשו לחצאין ולכן מקדשין כל היום ולמחר].

ולפי"ז נראה דא"ש דיון המג"א דבעצם מהותו של החודש יתכן דחזינן כאילו כבר התחיל כסלו במקצת אע"ג דאין מונין א' כסלו וב' כסלו אלא מיום שני דר"ח.

(ב) אמנם דברי התוס' רי"ד אינו מוסכם בדברי הפוסקים, דיש מבוכה גדולה איך להגדיר בי ימים של ר"ח, דהבנין אריאל [מרי שאול מאמשטרדם] נקט דהוי ספיקא דיומא איזה הוא יום העיקר של ר"ח וכ"כ המ"ב, אולם הצ"ח והברכי יוסף חלקו עליו, ובאמת הבנת שורש של בי ימי ר"ח תלויין בזה.

ולהבין פלוגתתם יש לעשות הקדמה קצרה, דהנה התוס' בברכות דף כו': דנו במי ששכח יעלה ויבוא במנחה של ר"ח האם מתפלל ערבית של חול שנים, דרבינו יהודה כתב דלא יתפלל שנים, דהא כבר התפלל י"ח ורק חסר לו הזכרת ר"ח והרי בלילה במוצאי ר"ח ממ"נ לא יזכיר ר"ח ולא ירויח בזה כלום, וכן אם התפלל י"ח של חול בשבת במנחה לא יתפלל ערבית

¹ ורק חזר מזה מטעם אחר דצריך י"ג שלמים ועדיין לא מלאו שנה שלימה.